

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
TEOLOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VĚZNI SE SPECIFICKÝMI PORUCHAMI OSOBNOSTI

VEDOUCÍ PRÁCE: PhDr. Ing. Marie Lhotová Ph.D

AUTOR PRÁCE: Bc. Jan Rulík

STUDIJNÍ OBOR: Etika v sociální práci

ROČNÍK: 2.

2015

Diplomová práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou na veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Dne 30. března 2015

Podpis studenta

PODĚKOVÁNÍ

„Děkuji paní **PhDr. Ing. Marii Lhotové** – vedoucí této diplomové práce, která svými připomínkami a cennými radami pomohla zkvalitnit tuto práci. Rovněž jí velice děkuji za vstřícný přístup, který mnohokrát během jejího zpracování projevila.“

„Děkuji paní **plk. Mgr. Martině Štanglovičové**, ředitelce Vazební věznice České Budějovice, která mi svým souhlasem umožnila provedení výzkumu ve vazební věznici.“

„Děkuji paní **PhDr. Jitce Bolfové**, psychologce působící ve Vazební věznici České Budějovice, za její velkou ochotu, sdílení cenných poznatků z dlouholeté psychologické praxe a systematickou pomoc s výběrem odsouzených, vhodných pro můj výzkum.“

OBSAH

1. ÚVOD.....	5
2. SOUČASNÝ STAV PROBLEMATIKY	7
2.1. Osobnost a normalita	7
2.2. Specifické poruchy osobnosti	11
2.2.1. <i>Paranoidní porucha osobnosti</i>	16
2.2.2. <i>Schizoidní porucha osobnosti</i>	21
2.2.3. <i>Disociální porucha osobnosti</i>	24
2.2.4. <i>Emočně nestabilní porucha osobnosti</i>	30
2.2.5. <i>Histriónská porucha osobnosti</i>	34
2.2.6. <i>Anankastická porucha osobnosti</i>	37
2.2.7. <i>Vyhýbavá (anxiózní) porucha osobnosti</i>	40
2.2.8. <i>Závislá porucha osobnosti</i>	42
2.3. Aktuální problémy českého vězeňství	45
2.4. Zacházení s vězni se specifickými poruchami osobnosti	51
3. CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÁ OTÁZKA A METODIKA	53
4. ROZBOR A VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	54
5. DISKUSE	58
6. ZÁVĚR.....	70
7. LITERATURA.....	75
8. SEZNAM PŘÍLOH	77

1. ÚVOD

Každý člověk je jedinečný a svou jedinečnost můžeme spatřovat v mnoha různých pohledech. Např. člověk je jedinečný v tom, že je obdařen rozumem a díky němu se může rozhodovat a domýšlet například následky svých činů na rozdíl od ostatních žijících stvoření na světě, která mají svá jednání založená především na pudech. Jak jsou na tom vězni s uvědoměním si následků svých činů a jsou schopni si je přiznat? Jistě, tak jako každý člověk mající rozum, ale v případě poruch osobnosti tomu tak zcela být nemusí.

Pro svou diplomovou práci jsem si vybral reprezentativní vzorek vězňů a zaměřil jsem se na jejich poruchy osobnosti. Ze své praxe jsem si vědom toho, že převážná část osob nacházejících se právě ve výkonu trestu odnětí svobody jeví znaky specifické poruchy osobnosti.

Hlavním cílem této práce je tedy zodpovězení dvou hlavních otázek. Tou základní bude: **„Kolik vězňů z reprezentativního vzorku má poruchu osobnosti?“** a druhá **„Která specifická porucha osobnosti se u těchto odsouzených vyskytuje nejčastěji?“**

Hodlám provést výzkumnou sondu do psychiky vězňů se zaměřením právě na specifické poruchy osobnosti. Dle mého názoru toho nejlépe docílím za pomoci narativních rozhovorů a vlastním pozorováním odsouzených. Tato fakta pak porovnam s diagnostickými kritérii dle Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů.

Jsem přesvědčen o tom, že pro řádné pochopení a objasnění poruch osobnosti je třeba se jim v této práci jednotlivě věnovat a vzhledem k tomu, že díky svému dlouhodobému působení v řadách Vězeňské služby ČR jsem se měl možnost potkat s mnohými typy osobností, jak v řadách vězněných osob tak i zaměstnanců, pokusím se rovněž k některým uvést stručnou kazuistiku.

Tato diplomová práce má poukázat na problematiku a obtížnost práce s vězni s poruchami osobnosti v tak specifickém prostředí, jakým věznice dozajista je. Zároveň doufám v to, že bude přínosem pro penologii a samotnou vězeňskou praxi.

Jsem totiž přesvědčen o tom, že pakliže člověk nahlédne hlouběji do dané problematiky, může zefektivnit svou práci, což pomůže vést dozajista i k větší úspěšnosti při naplňování účelu výkonu trestu i algoritmu výkonu trestu. Ve vězení s vězni pracuje mnoho zaměstnanců z pestré škály profesí. Ať jsou to strážníci, dozorcí, vrchní dozorcí a následně i odborní zaměstnanci z řad psychologů, vychovatelů, speciálních pedagogů, sociálních pracovníků, lékařů, terapeutů i kaplanů, kteří se starají o bio-psycho-socio-duchovní stránku vězňů a o naplňování práv i povinností vězňů osob.

V samotném závěru shrnu odpovědi na obě základní otázky a pokusím se rovněž navrhnout vhodný způsob přístupu k těmto vězňům, neboť zaujetím vhodného přístupu k nim se usnadní komunikace i samotné zacházení s nimi během výkonu trestu. Bylo by naivní očekávat, že lepším přístupem by mohlo dojít k vyléčení těchto poruch, ale jak jsem výše uvedl, bude díky němu jejich výkon trestu snesitelnější pro ně samotné i pro zaměstnance přicházejícími s nimi do kontaktu.

2. SOUČASNÝ STAV PROBLEMATIKY

2.1. OSOBNOST A NORMALITA

Před samotným začátkem psaní o poruchách osobnosti považuji za důležité zmínit pár základních pojmů, které s danou problematikou nepochybně úzce souvisí.

Jedním z nich je „*osobnost*“. O osobnosti se dočteme prakticky v každé odborné psychologické literatuře, ale najít vyloženě jednu definici, která by vystihovala samotný pojem osobnosti je prakticky nemožné.

Pro účel své práce jsem vybral pouze několik dle mého názoru nejsrozumitelnějších pojetí. První z nich pochází od jednoho z významných psychologů u nás - prof. Nakonečného. Ten věnuje osobnosti celou svou publikaci, ve které se můžeme dočíst, že osobnost je v psychologii chápána jako hypotetický konstrukt, který s sebou nese svou genezi vývoje, strukturu i dynamiku. Lze ji tedy vidět, jako celek vnitřních dispozic jedince, jež spolu se situací determinují obsah a průběh psychických procesů. Vytváří se u člověka od útlého dětství, kdy si člověk začne uvědomovat své „já“, nejvíce pak v období rané dospělosti (pubertě). Dospělý jedinec již vykazuje bohatě diferencovaný celek psychických vlastností osobnosti, tj. systém schopností, postojů a motivů, a také bohatě diferencovaný repertoár chování.¹

Pro doplnění uvedu definici dle prof. Praška, který píše o osobnosti jako o individuálním souboru duševních a tělesných vlastností člověka, které se utvářejí v průběhu vývoje a projevují se v sociálních vztazích.² Při vývoji osobnosti se totiž neustále střetávají genotypické reakce individua s fenotypickými, získanými a i když se osobnost nepřetržitě vyvíjí, je pozorovatelná individuální stálost mnohých reakcí a postojů.³

¹ Srov. NAKONEČNÝ, M, *Psychologie osobnosti*, Praha: Academia, 2009

² PRAŠKO, J, *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003

³ SYŘIŠŤOVÁ, E, *Normalita osobnosti*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1972,

Autoři Raboch a Zvolský definují osobnost jako souhrn všech psychických a tělesných vlastností a chápou ji jako biopsychosociální jednotku, neboť na její dynamické rovnováze se podílejí jak vlivy biologické, psychologické a sociální.⁴

Není pochyb o tom, že se tedy na osobnosti člověka během jeho vývoje podepíše mnoho faktorů. Domnívám se, že těmi nejdůležitějšími jsou především výchova, vzorce chování rodičů, sociální prostředí, ve kterém jedinec vyrůstal (žije) a dále samotné životní zkušenosti.

Je obecně známé, že člověk vyrůstající v rodině, kde bylo na denním pořádku řešení konfliktů agresí, alkoholem nebo únikem, bude mít v dospělosti sklony řešit podobné situace stejným způsobem, jelikož v průběhu individuálního vývoje osobnosti se vrozené dispozice stále více doplňují a obohacují vlastnostmi získanými.⁵

Dalším pojmem, který hraje u poruch osobnosti významnou roli a je stejně jako osobnost obtížně jednoznačně definovatelný, je dle mého názoru „*normalita*“. Problém normality osobnosti je v podstatě interdisciplinární problém, který není možné řešit jen z biologického, psychologického nebo čistě pouze z normativního hlediska. K tomu například Vágnerová uvádí, že: „*hranice normy je pohyblivá, normalita může být posuzována podle mnoha různých kritérií v závislosti na okolnostech*“⁶

Co je tedy vlastně považováno za normální v určitém prostředí a určitém okamžiku, když každý jsme jedinečný? Každé sociální prostředí nese s sebou určité normy. Je normální, že se člověk bojí o svůj život, lidé chodí do práce a děti do škol, že ve vězení je člověk, protože spáchal nějaký trestný čin, který pro společnost normální není, a proto ho tato sankcionuje nějakým trestem. Normální je směřovat k dobrému a ten, kdo tak nekoná, je postihován sankcemi. Jednou ze sankcí je dozajista i výkon trestu odnětí svobody. Já osobně ho považuji za dostatečný, neboť si nedokážu představit, že by pro někoho mohlo mít něco větší cenu než jeho vlastní svoboda. I když v současné době,

⁴ Srov. SVOBODA, M, a kol., *Psychopatologie a psychiatrie: pro psychology a speciální pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, s.135

⁵ SVOBODA, M, a kol., *Psychopatologie a psychiatrie: pro psychology a speciální pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, s.135

⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M, *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008,

kteřou bychom mohli také nazvat „*obdobím humanizace českého vězeňství*“, se domnívám, že účel výkonu trestu poněkud upadá. Svůj pohled na tento problém rozeberu podrobněji v dalších podkapitolách a zajisté i v samotné diskusi.

Každá společnost se řídí normami, které regulují chování člověka jako jednotlivce či celé společnosti.⁷ Člověk je svobodnou a jako jediný na planetě rozumem obdařenou bytostí a právě díky rozumu by měl domýšlet, že pokud by lidstvo nedodržovalo normy, došlo by záhuby.

V psychopatologii je norma zjišťována⁸:

1. **subjektivně** – vlastním odhadem jedince,
2. **sociálně** – názorem sociálního okolí,
3. **z hlediska psychiatrické diagnózy** – přítomností či nepřítomností psychopatologických symptomů,
4. **statisticky** – kvantitativní odchylkou od statistické normy,
5. **funkčně** – podle projevů, jednání člověka v dané situaci.

Na pohled normality nahlíží více autorů z mnoha úhlů, nicméně se vesměs všichni pohybují okolo následujících čtyř rovin pojetí⁹:

Statistické pojetí normy (STATICKÉ) – znamená to, že za normální můžeme pokládat to, co je obecně zaběhlé a vymezení této normy je v závislosti na četnosti či intenzitě (např. děti v naší zemi chodí do školy).

Sociokulturní pojetí normy (NORMATIVNÍ) – záleží na komplexu norem a očekávání dané společnosti (např. je normální nekrást). Společnost může tyto normy vymáhat a má k tomu potřebné instituce, kterými jsou např. policie, soudy, státní úřady.

⁷ Srov. SOCHŮREK, J, *Kapitoly z penologie* Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, s. 40

⁸ *Pojetí normality*, Nakladatelství PORTÁL s.r.o. (online)

⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M, *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008

Funkční norma (FUNKČNÍ) – v této koncepci se za normální pokládá to, co je dobré, správné nebo resp. přiměřeně přizpůsobené.¹⁰ K tomu Sochůrek uvádí, že za normální je zde považováno plnění požadavků a nároků, které společnost na jedince klade.

Ideální pojetí normy – normou zde je samotný ideál, ke kterému se snažíme přibližovat. Já zde spatřuji problém v samotné individualitě, neboť stane-li se normou pro někoho například vysokoškolské vzdělání a ostatní většina toho nedosahuje, může být tato norma pro ně doslova frustrující.

Při vymezování toho, co se vymyká normě, vychází medicína zejména¹¹:

- z odchylky od statistické normy,
- z odchylky od sociální normy,
- z nepříznivého vlivu na jedince nebo společnost (maladaptivní chování),
- ze subjektivního pocitu strádání .

Normy přijímá společnost jako pravidla, na kterých se dohodla a která tak tvoří společenský konsenzus. Je to tedy to, co společenská kritéria jako normální vymezují obyčejně ve vztahu k tradici.¹²

¹⁰ JAKABČIČ, J, POŽÁR, L, 1996

¹¹ *Pojetí normality*, Portál, 2005-2014, (online)

¹² SOCHŮREK, J, *Úvod do sociální patologie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2009, s. 39

2.2. SPECIFICKÉ PORUCHY OSOBNOSTI

Základní definici specifických poruch osobnosti poskytují dvě největší odborné organizace na světě a k těmto se upíná ve svých rozborech většina odborníků, kteří s danou problematikou přicházejí do styku.

První z nich je *World Health Organization* (WHO) ve své Mezinárodní klasifikaci nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN). Jedná se tedy o těžká narušení v charakterové konstituci a tendencích chování takového jedince. Nerezultují přímo z nemoci, poškození nebo jiného poškození mozku nebo z jiné psychiatrické poruchy. Obyčejně postihují řadu oblastí osobnosti a obvykle se manifestují od dětství nebo dospívání a pokračují v dospělosti.¹³

Druhou asociací, která se zabývá duševními chorobami u lidí je *Americká psychiatrická asociace* (APA), která vydává Diagnostický a statistický manuál duševních poruch. Zde se můžeme dočíst, že porucha osobnosti je „*přetrvávající vzorec prožívání a chování, který se významně odlišuje od očekávání v kultuře, ve které jedinec žije...*“¹⁴

Poruchy osobnosti jsou variantou charakterových a temperamentových rysů, které se významně odchyľují od rysů patrných u většiny lidí.¹⁵

Současný pohled na etiopatogenezi poruch osobnosti se jednoznačně odvíjí od multifaktoriálního modelu, kdy se společně kombinují vlivy biologické, sociální a psychologické tak, jak jsem již uváděl výše. Záleží tedy na genetických dispozicích jedince, velký vliv je též ve výchově a na množství významně stresujících životních situacích, které jedinec v určitém období vývoje jeho osobnosti prodělal.¹⁶ Nelze tedy jednoznačně tvrdit, co konkrétně poruchu osobnosti

¹³ MKN-10: Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize, aktualizované vydání k 1. 1. 2013,

¹⁴ DSM-IV 1993 in PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003,

¹⁵ PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s.15

¹⁶ Srov. DUŠEK, K, VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A, *Diagnostika a terapie duševních poruch*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s.275

u jedince vyvolalo, jelikož se jedná o soubor faktorů, které se „sešly“ v daném období psychického vývoje.

Psychologické teorie kladou důraz na selhání vývoje v časných fázích utváření osobnosti jako výsledku nepříznivých podmínek, což nakonec vede k problémům ve vytváření a udržování vztahů v pozdějším životě.¹⁷

V MKN-10 jsou uvedeny definice jednotlivých poruch a také jsou zde uvedena kritéria, dle kterých lze diagnostikovat, zda posuzovaný člověk spadá do dané poruchy. Během této práce provedu narativní rozhovory s deseti odsouzenými muži, kteří vykonávají trest odnětí svobody, a ty pak podrobím srovnání s diagnostickými kritérii jednotlivých poruch.

Prevalence poruch osobnosti

Názory na prevalenci poruch osobnosti se různí. Smolík uvádí, že se její hranice pohybuje mezi 6 - 9 % celkové populace.¹⁸ Dle dostupných statistik ČSÚ, kdy naše populace v roce 2013 činila 10 512,4 tisíc osob, by to znamenalo, že cca 900 tis. obyvatel České republiky je dle starší terminologie psychopatů.¹⁹

Na první pohled to v tomto srovnání nevypadá hrozně, ale vezmeme-li v potaz, že tento výsledek se blíží co do počtu obyvatel velikosti hlavního města Prahy, je to poněkud zarážející zjištění.

Penologie se mimo jiné zajímá o to, jak tato statistika bude vypadat mezi vězeňskou populací. Na světě je vězněno cca. 9 milionů osob, ale jejich počet se závažnými poruchami osobnosti není znám. Dr. Seena Fazelová z Oxfordské univerzity a profesor John Danesch působící na univerzitě v Cambridge provedli sondu v běžné vězeňské populaci v západních zemích. Na základě toho dospěli ke zjištění,

¹⁷ VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A, *Pacient s poruchou osobnosti*, (online)

¹⁸ SMOLÍK, P, 1996, in PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s.20

¹⁹ Srov. ČSÚ, *Pohyb populace*, 2013, (online)

že 61-68 % mužské vězeňské populace trpí nějakou specifickou poruchou osobnosti. Konkrétně pak 47 % mělo disociální poruchu osobnosti.²⁰

Naproti tomu dr. Hála, který pracoval řadu let jako vězeňský psycholog a v penologickém oboru je odborníkem, uvádí, že disociální poruchou osobnosti trpí až 90% vězňů a tato porucha se vyskytuje převážně u nižších socioekonomických vrstev.²¹

Osobně se přikláním k dr. Hálovi, neboť ze své desetileté praxe ve Vězeňské službě ČR mám takové poznatky, že vězni – zejména recidivisté, dle mého názoru jsou převážně osoby narušené právě disociální poruchou osobnosti. Zmíněné poznatky doposud nebyly doloženy ničím jiným, než mým dojmem. Proto se v této práci zaměřuji na tuto skutečnost, abych ji mohl něčím podložit či naopak vyvrátit.

Dříve lidé s poruchou osobnosti byli označováni jako psychopaté. Od tohoto bylo upuštěno, nicméně u laické veřejnosti je tento pojem stále hojně užíván. Odborníci od tohoto termínu upustili i proto, že často sloužil k tzv. *nálepkování* a působil hanlivě.²²

Hovoříme-li o poruchách osobnosti, jsou tyto zpravidla trvalé s tendencí spíše ke zhoršování stavu. Jedinci s poruchami osobnosti jsou společným problémem psychiatrické praxe, neboť tito lidé zarputile vyžadují léčbu svých obtíží a současně mají záporný přístup k terapeutickým doporučením terapeuta.²³ Jsem přesvědčen ale i o tom, že nejsou problémem jen v psychiatrii, ale v celé škále sociálních prostředí a jedním z nich je i vězení. Dle konkrétní poruchy osobnosti tito často zaujímají ve vězeňské subkultuře různé role.

²⁰ Srov. FAZEL, S, DANESH, J, *Serious mental disorder in 23 000 prisoners: a systematic review of 62 surveys*, The lancet, 2002, (online)

²¹ Hála, J., *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami*, (online)

²² Srov. Hála, J., *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami*, (online)

²³ Srov. SMOLÍK, P, *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 353

Diagnostika specifických poruch osobnosti

Vágnerová uvádí, že „základním znakem je nápadnost, resp. odlišnost od normy v oblasti osobnostních vlastností a z ní vyplývajících projevů...“²⁴ Osoby s poruchami osobnosti jsou zvláště nápadní svou nízkou schopností adaptace ve společnosti a tolerancí vůči normám, které společnost uznává a považuje za vlastní.

Abychom mohli stanovit diagnózu poruchy osobnosti, musí jedinec v první řadě splňovat obecná diagnostická kritéria. V MKN-10 pro specifické poruchy osobnosti jsou tato:

- musí být průkazné, že vnitřní struktura a projevy chování jedince jsou jako celek odchylné od běžného či očekávaného průměru chování ve společnosti a tato odchylka se musí projevovat ve více než jedné z následujících oblastí: *poznávání, emotivita, ovládání impulsů a uspokojení potřeb, způsob chování k ostatním a zvládání interpersonálních situací,*
- odchylka se musí projevovat jako výrazně nepřizpůsobivé, maladaptivní či jinak dysfunkční chování v rámci širšího okruhu osobních a sociálních situací,
- způsob chování je příčinou osobních obtíží nebo má nepříznivý dopad na sociální prostředí,
- odchylka musí být stálá nebo dlouhotrvající a začala v pozdním dětství nebo adolescenci,
- odchylku nelze zcela vysvětlit jako projev či důsledek jiné duševní poruchy dospělého věku,
- jako možná příčina odchylky musí být vyloučeno organické onemocnění, úraz nebo dysfunkce mozku.

²⁴ VÁGNEROVÁ, M, *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008, s. 516

Pro praktické účely APA sdružuje poruchy osobnosti do tří skupin (clusterů), které mají společné klinické rysy²⁵:

- **Skupina A** – pacienti často působí odtažitě, podivínsky, excentrické osobnosti: *paranoidní, schizoidní, schizotypní*
- **Skupina B** – dramatické, agresivní, emocionální a nestálé osobnosti: *disociální, hraniční, histriónská, narcistická*
- **Skupina C** – jedná se zejména o úzkostné a ustrašené osobnosti: *závislé a obsedantně-kompulzivní*

Pro diagnostikování konkrétní jednotlivé poruchy osobnosti jsou pak stanovena další diagnostická kritéria, kterými se budu postupně zabývat u každé poruchy.

Přehled specifických poruch osobnosti dle MKN-10:

KÓD	PORUCHA OSOBNOSTI
F60.0	Paranoidní
F60.1	Schizoidní
F60.2	Disociální
F60.3	Emočně nestabilní
F60.4	Histriónská
F60.5	Anankastická
F60.6	Vyhýbavá (anxiózní)
F60.7	Závislá
F60.8	Jiné specifické poruchy os.

²⁵ Srov. SMOLÍK, P, *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 354

2.2.1. PARANOIDNÍ PORUCHA OSOBNOSTI

Definice:

Tato porucha osobnosti je charakterizována nadměrnou citlivostí k odmítnutí, neodpouštěním urážek; podezřívavostí a tendencí zkreslovat zážitky hybným interpretováním neutrálně nebo přátelsky laděných akcí druhých jako nepřátelských; opětovným bezdůvodným podezíráním manžela(-ky) nebo partnera(-ky) ze sexuální nevěry a bojovným a tendenčním smyslem pro osobní práva. Může být sklon k excesivní důležitosti vlastní osoby a častá je excesivní vztahovačnost.²⁶

Pro skupinu psychotických poruch osobnosti, kam patří paranoidní a schizoidní porucha osobnosti, jsou typické poruchy vnímání plynutí času, okolní reality a vnitřních prožitků. Typické jsou též poruchy myšlení, které mají často tendence k utváření chybných kognitivních závěrů. Osoby trpící paranoidní poruchou často nezvládají normální fungování v běžném životě a nedokáží se přizpůsobovat obvyklým sociálním schématům.²⁷

Prof. Praško k této poruše uvádí: „*Hlavním rysem paranoidní poruchy osobnosti je celoživotní nedůvěřivost vůči jiným lidem.*“ Lidé trpící touto poruchou jsou citliví na kritiku, domnělé odmítnutí či urážky. Mají tendenci ze svých neúspěchů obviňovat jiné. Často druhé podezírají a kontrolují, aby se ubezpečili, že se proti nim nic zlého neděje. Mnoho času věnují získávání důkazů, které by potvrdily jejich podezření, a za tyto důkazy považují často detaily, které lze vysvětlit i jinými možnostmi, ale nic je nepřesvědčí o skutečnosti, že to tak není.²⁸

Prof. Vágnerová mimo jiné zmiňuje, že učení těchto lidí je selektivně narušeno, nedovedou se poučit ze zkušenosti. Jejich názor je neměnný a neumějí odpouštět.²⁹ Nedůvěra a obava z ohrožení jsou příčinou toho, že tito lidé nevyhledávají

²⁶ MKN-10, *Tabelární seznam*, ke dni 1.4.2014, (online)

²⁷ Srov. DUŠEK, K, VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A, *Diagnostika a terapie duševních poruch*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s.281

²⁸ PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003s.201-2

²⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M, *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008, s.520

žádné blízké vztahy. Pakliže však již nějaký vznikne, často se rychle rozpadá, právě z důvodu nadměrné podezřívavosti.

Etiologie, patogeneze a epidemiologie

Vyšší výskyt této poruchy byl zjištěn u lidí, kteří vyrůstali v rodinách, ve kterých se vyskytuje více nemocných se schizofrenií a poruchami s bludy.³⁰

V odborné společnosti převládá názor, že lidé s touto poruchou byli často pokořováni druhými nebo byli objektem extenzivní rodičovské zlosti, díky čemuž se u nich nadměrně rozvinul obranný mechanismus projekce, který je odpovědný za rysy nemoci.³¹

Dle DSM-IV, se prevalence této poruchy v populaci odhaduje na 0,5 - 2,5%. a vyskytuje se častěji u mužů než u žen.

Průběh

Paranoidní rysy se mohou objevit již v dětství a jejich projevy jsou charakteristické dlouhodobým výskytem a jsou spojené se zhoršenou osobní komunikací s okolím, s chudostí kamarádských vztahů a netečností ke druhým lidem. Lidé s touto poruchou neustále zaujímají obranný gard vůči všem a všemu, co je může ohrozit – což je dle jejich mylného přesvědčení prakticky cokoliv. U těchto lidí se často vyskytuje závislost na omamných a psychotropních látkách.

Diagnostická kritéria dle MKN-10 pro paranoidní poruchu osobnosti

Jak jsem již výše zmiňoval, musí být splněna obecná kritéria pro poruchu osobnosti a dále pak musí být přítomny nejméně 4 z následujících příznaků:

1. nadměrná citlivost k odstrkování,
2. tendence k trvalé zášti, tj. odmítání odpustit urážky, bezpráví a zlehčování a uražená ješitnost,

³⁰ Srov. SMOLÍK, P, *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 357

³¹ PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s.204

3. podezíravost a sklon k překrucování a chybné interpretaci neutrální či přátelské akce druhých jako přátelské nebo pohrdavé,
4. bojovný a úporný smysl pro osobní práva bez ohledu na bezprostřední situaci,
5. opakované neoprávněné podezírání manželského nebo jiného sexuálního partnera z nevěry,
6. sklon ke zdůrazňování vlastní důležitosti, projevující se trvalým vztahováním všeho ke svému „já“,
7. zabývání se nepodloženým „konspiračním“ vysvětlováním událostí okolo sebe.

Lidé s paranoidní poruchou osobnosti se dostávají do vězení (vazba či výkon trestu) většinou pro trestné činy³²:

- týrání osoby žijící ve společné domácnosti (§199),
- zbavení osobní svobody (§170),
- omezování osobní svobody (§171)

a v extrémních případech až

- ublížení na zdraví i těžké (§145, §146),
- vražda (§140).

Jejich trestná činnost pramení především z oné podezřívavosti, kdy začnou osobu ve společné domácnosti týrat, zakazovat jí chodit ven a celkově jí brání ve styku s ostatními lidmi – chtějí ji mít jen pro sebe. Tyto konflikty pak mnohokrát přejdou až do fáze domácího násilí. Týraná osoba často neví jak paranoidního přítele opustit a dostává se do pomyslné spirály domácího násilí. Pokud se osoba s paranoidní poruchou osobnosti neléčí, často pak ve vztahu dochází k ublížení na zdraví a při delším trvání toto mívá za následek většinou tragický konec v podobě úmrtí týrané osoby. Potom je už na zvážení soudu, jedná-li se o těžké ublížení na zdraví s následkem

³² z. č. 40/2009 Sb. *Trestní zákoník*

smrti, či vraždu. Osobám s paranoidní poruchou osobnosti je často rozsudkem stanovena i ústavní nebo ambulantní psychiatrická léčba, která přichází po samotném vykonání trestu odnětí svobody.

Během svého působení u Vězeňské služby ČR jsem měl možnost setkat se s mnoha lidmi, kteří touto poruchou osobnosti trpí. Vězeňské prostředí je natolik specifické právě tím, že kumulace lidí s poruchami osobnosti je zde velká.

Příklad z praxe:

Pan Petr (37let), byl dodán policií do výkonu vazby pro podezření ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví a omezování osobní svobody. Provést rozhovor s tímto vězněm bylo nesmírně obtížné, neboť stále zkresloval odpovědi a podezřívával mne ze spolčení se se soudem a především policií, která údajně může za to, že je zde. Ke své osobě uváděl, že vyrůstal v neúplné rodině, kdy otec zemřel (dřevorubec – spadl na něj strom), když byl ještě malé dítě. Vyrůstal jen s matkou, která v hojné míře požívala alkohol, zanedbávala ho. Poté si ho k sobě vzala babička s dědou z matčiny strany, jelikož se na to nemohli dívat. Chodil do ZŠ v malé obci, kde měl neustále problémy s chováním. Dále pak začal chodit na SOÚ, kde se měl vyučit strojním zámečnickem – toto studium neukončil, kvůli časté absenci. Též měl v této době „drobné oplétačky“ se zákonem (násilí proti úřední osobě a nějaké výtržnosti). Přátele pan P. žádné nemá a nechce – důvod nedokáže vysvětlit. Milostné vztahy během puberty a celkově života víceméně neguje, neboť jak sám uváděl - „všechny ženský jsou stejný svině a stejně chlapa vždycky podvedou a oberou jenom ho o peníze.“ Zhruba před rokem měl poznat novou přítelkyni – měla to být láska na první pohled, úplně jiná než ostatní. Byla z jiného města, vídali se jen o víkendech, ale nebylo to „k tomu“ a tak jí vzal k sobě do bytu, aby založili rodinu.

Když jsem se ho zeptal na trestnou činnost, která je mu kladena za vinu, okamžitě jí popřel. Vše je jen komplot, on za nic nemohl, všechno dělala jeho přítelkyně, která ho chtěla diskreditovat a nakonec připravit o byt (u soudu bylo doloženo, že byt nebyl jeho, ale obecní). Při dokazování u soudu pak jeho přítelkyně vypovídala v pozici poškozené, kdy uváděla, že s panem P. se zná zhruba

8 měsíců a ve společné domácnosti jsou spolu 3 měsíce. Během těchto tří měsíců prakticky byla z bytu venku jen párkrát a pokaždé v doprovodu přítele. Vždy když potkali někoho známého, musela podstoupit, jak ona sama řekla „podrobný výslech“, zda ho zná nějak důvěrněji, jestli s ním nebyla domluvená, že se zde právě sejdou apod... Ona byla bez práce, nechtěl, aby do nějaké nastupovala a už vůbec aby chodila na pohovory. Když už na jednom byla, přišel opět výslech, proč tam byla tak dlouho, kdo tam byl, co po ní chtěli vědět apod. Soužití s ním bylo pro ni nesnesitelné, když se pokoušela z bytu odejít, byl jen na nákup – zakázal jí to. Nakupovat chodil on, protože by utratila všechny „prachy“ a vyčítal jí, že nevydělává, tak nemůže utrácet. Pokud odešel z bytu, tak jí zamkl. Dopadlo to tak, že si sbalila věci, utekla přes balkon ven a šla s kamarádkou na kávu, aby se někomu svěřila (tato její kamarádka též byla jedním ze svědků). Pan Petr jí potom hledal, posílal jí výhružné SMS zprávy a když ji po několika dnech spatřil v autobusu, chytil jí za vlasy, hystericky na ni křičel, sprostě jí nadával a několikrát ji udeřil pěstí do obličeje. Cestující přivolali policii a záchrannou službu. Toto potvrdili ve svých svědeckých výpovědích. Pan Petr vinu stále odmítá, na druhou stranu lituje toho, co se stalo, chtěl by přítelkyni zpět. Následně byl odsouzen k nepodmíněnému trestu a zároveň mu bylo nařízeno ochranné psychiatrické léčení v ambulantní formě.

Léčba

K léčbě této poruchy je nejčastěji využívána individuální psychoterapie, zřídka ale i skupinová psychoterapie a farmakoterapie. Léčba je velmi náročná na terapeuta, neboť jeho jednání musí být otevřené, účelné a musí docházet k postupnému zvyšování sebedůvěry a důvěry v okolí. V komunikaci je třeba dát pozor, aby nedocházelo k náznakům humoru, jelikož to může podněcovat klienta k podezíravosti a odmítnutí dalších postupů.³³

³³ Srov. SMOLÍK, P., *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 358-9

2.2.2. SCHIZOIDNÍ PORUCHA OSOBNOSTI

Definice

Porucha osobnosti charakterizovaná distancováním se od citových, sociálních a jiných kontaktů s preferencí fantazie, činností v samotě a introspektivní rezervovaností. Je přítomna neschopnost vyjadřovat své city a zakoušet radost.³⁴

Lidé trpící touto poruchou bývají zpravidla nápadní svou citovou oploštělostí a nezájmem o okolí. Je pro ně typické rozlišování já a ty, nicméně jim chybí vnitřní prezentace rodičů, kteří poskytují uklidnění a útěchu, zrcadlení a podporu.³⁵ Rovněž je jim vlastní prožívání vzteku, citlivost k opuštění, devalvaci a v situacích ohrožení jejich vlastní integrity se často brání pomocí nezralých mechanismů, jako je únik do fantazie, popření a intelektualizace.³⁶

Emoční reakce jsou méně výrazné, neumějí se radovat, prakticky se dá říci, že nemají vůbec žádný zájem o druhé, trpí nedostatkem blízkých vztahů a sex pro ně neznámá vůbec nic. Navenek působí jako podivíni, kteří se mohou projevat bizarními nápady. Bývají nepraktičtí, těžko se přizpůsobují konvencím. Vnitřní citlivost schizoidních lidí je vyvažována zevní lhostejností, takže schizoidní člověk působí navenek odpoutaně, soběstačně, asexuálně a pro ostatní lidi nezajímavě. Uvnitř jsou ovšem velmi citliví, tvořiví a emočně strádající.³⁷

³⁴ MKN-10: Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize, aktualizované vydání k 1. 1. 2013,

³⁵ Srov. DUŠEK, K, VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A, *Diagnostika a terapie duševních poruch*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 282-3

³⁶ Srov. CAKIRPALOGLU, P, *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada, 2012, s. 245

³⁷ Srov. PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 204

Etiologie, patogeneze a epidemiologie

Jako nejpravděpodobnější se jeví dědičné vlivy a v úvahu přicházejí stejné teorie jako u schizofrenie. Rodinné vztahy jsou zpravidla narušené a to již v samotném raném vývoji. Jeden z rodičů pravděpodobně mohl být vzorem podobného chování.

Epidemiologie schizoidní poruchy osobnosti není blíže známa, ale odhady hovoří o prevalenci 0,5 – 1 % v populaci. O nejvyšším výskytu hovoří Grantová a to 3,4 %.³⁸ Nicméně v porovnání s ostatními poruchami je výskyt schizoidní poruchy velmi nízký.

Průběh

Porucha se projevuje od časného dětství a je pro ni charakteristická izolovanost životního stylu. Jejich pracovní výkon je většinou lepší než jejich zúčastněnost na společenském životě.³⁹ Zabývají se často denním sněním a komplikacemi mohou být poruchy s bludy a sociální fobie.

Diagnostická kritéria dle MKN-10 pro schizoidní poruchu osobnosti

Jsou-li splněna obecná kritéria pro poruchu osobnosti, pak dále musí být splněny nejméně 4 z následujících příznaků:

1. málo činností, pokud vůbec nějaké skýtají potěšení,
2. emoční chlad, odstup nebo oploštěná emotivita,
3. omezená schopnost vyjadřovat vřelé, něžné city nebo zlobu vůči jiným lidem,
4. zjevná lhostejnost ke chvále a kritice,
5. malý zájem o sexuální zážitky s jinou osobou (ve srovnání s jinými stejného věku),
6. téměř trvalá obliba samotářských činností,

³⁸ GRANTOVÁ et al, 2004

³⁹ Srov. SMOLÍK, P, *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 360

7. nadměrná pozornost věnovaná fantazii a introspekci,
8. nedostatek blízkých přátel nebo důvěrných vztahů (nebo jenom jeden) a nedostatek touhy po takových vztazích,
9. výrazná necitlivost k převládajícím společenským normám a konvencím.

Léčba

Motivace k léčbě je u těchto pacientů minimální, často vůbec nechtějí vyhledat lékaře, neboť je jim nepříjemné hovořit o sobě a svých problémech. Nechtějí být středem lékařova zájmu, protože necítí vnitřně, že by jim to mohlo něco přinést. Budování terapeutického vztahu je „během na dlouhou trať“, ale v případě, že již terapeut získá klientovu důvěru, umožní mu to vhlédnout do pacientova vnitřního života a to je velkým pokrokem. Zpočátku se jako vhodná jeví dlouhodobá individuální psychoterapie, ovšem v pozdějších stádiích může pomoci i skupinová psychoterapie. Je ovšem třeba vždy respektovat klientovu tendenci se neprojevat či neschopnost přijatelně vyjádřit prožívaný emoční stav. Toto se po určité době psychoterapie zpravidla dobře poddává.

Léčba spočívá v postupném povzbuzování k odvaze být v kolektivu lidí. Je důležité, aby terapeut pomáhal pacientovi hledat další potřeby a touhy.⁴⁰ Léčba této poruchy je zdlouhavá, ale účinná. Člověk s touto poruchou často léčbu neumí ocenit.

⁴⁰ PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s.221

2.2.3. DISOCIÁLNÍ PORUCHA OSOBNOSTI

Definice

Porucha osobnosti charakterizovaná bezohledností v sociálních závazcích, nedostatkem citění pro druhé. Je velká nerovnováha mezi chováním a současnými sociálními normami. Chování nelze snadno změnit zkušeností, dokonce ani trestem. Je nízká tolerance k frustraci, nízký práh pro spouštění agrese včetně násilných činů; subjekt má tendenci klamat druhé nebo nabízet přijatelné vysvětlení pro chování, které ho přivádí do konfliktu se společností.⁴¹

Tato porucha je též často nazývána jako psychopatická a sociopatická.⁴² Osoby s touto poruchou mají problém si odříct potěšení či ukojení a výrazný je u nich „nesoucit“ s ničím a nikým, empatie je u nich téměř vyloučena.

Disociální jedinec se o ostatní zajímá pouze jako o prostředky ke splnění vlastních cílů, díky tomu tedy převažují sklony k manipulativnímu chování s okolím.⁴³ Jsou v mnoha pohledech nezralí, zejména svou bezprostředností, egoismem a neschopností vzhledu do důsledků svých činů.

Vágnerová k této poruše uvádí, že „*typickým znakem disociální poruchy osobnosti je egocentrismus, chybění ohledu k ostatním a neschopnost ovládat své jednání podle platných sociálních norem.*“⁴⁴

Ve vězeňském prostředí pracuji již deset let a denně se setkávám s jedinci, kteří mají právě tuto poruchu osobnosti. Komunikace a celkově práce s nimi je velmi náročná a vyčerpávající. Člověk musí být neustále ve střehu, neboť pokud nepostupujete dle jejich požadavků (které jsou z 90 % neoprávněné a manipulativní) bývají tito vězni často podráždění až agresivní. Tato agrese je převážně verbální, ale dle mého názoru i zkušeností je mezi verbální

⁴¹ MKN-10: Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize, aktualizované vydání k 1. 1. 2013,

⁴² ROBINSON, D, J, *Poruchy osobnosti podľa DSM-IV: vysvetlené*. Trenčín: 2002, s. 65

⁴³ DUŠEK, K, VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A, *Diagnostika a terapie duševních poruch*. Praha: Grada, 2010 s. 288

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, M, *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 2008, s. 521

a fyzickou agresí jen tenká hranice, která v případě neopatrnosti může znamenat ohrožení života a zdraví zaměstnance VS ČR.

Etiologie, patogeneze a epidemiologie

U této poruchy existuje nejvíce důkazů o vlivu dědičnosti při vzniku poruch osobnosti. Pro významnou roli genetických a biologických faktů jsou i studie, které našly vyšší výskyt asociálních charakteristik a alkoholismu v rodinách s touto poruchou osobnosti. Predispozičními stavy jsou ADHD a poruchy chování v dětství. V rodinách se obvykle objevují závažné nedostatky, zpravidla se jednalo o chybějícího, agresivního nebo nestále chovajícího se rodiče. Z psychologického hlediska je nejvýznamnějším faktorem role vztahu matky a dítěte v časném dětství, zde byly rovněž nalezeny korelace mezi deprivací ve věku do pěti let a rozvojem disociální poruchy v dospělosti.⁴⁵

Prevalence v celkové populaci je nejčastěji uváděna okolo 9,5 %, kdežto ve vězeňské populaci až 75 %. Vyskytuje se častěji u mužů, kde poměr je udáván od 2:1 až po 7:1.

Jak jsem již výše uvedl, je u této specifické skupiny možno nalézt i údaj, že prevalence vězňů s disociální poruchou je až 90 %. Osobně jsem nakloněn této variantě a pokusím se to dokázat i v této práci, kdy provedu výzkumnou sondu mezi vězni. Porucha se více vyskytuje u nižších socioekonomických vrstev.

Průběh

Praško uvádí, že rysy této poruchy se v chování jedince můžeme spatřovat již před 18. rokem a tyto disociální rysy mají tendenci se zmírňovat v průběhu času.

Vzhledem ke svým osobnostním rysům selhávají tito jedinci ve většině sociálních rolí (profesní, rodičovské ani partnerské). Frekvence kriminálního chování u těchto

⁴⁵ PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 230

jedinců ustupuje okolo 40. roku života, nicméně vyvstává množství hypochondrických a depresivních poruch.⁴⁶

Diagnostická kritéria dle MKN-10 pro disociální poruchu osobnosti

A. Obecná kritéria musí být splněna

B. Dále musí být splněny nejméně tři z následujících příznaků:

1. chladný nezájem o cítění druhých,
2. hrubý a trvalý postoj nezodpovědnosti a bezohlednosti vůči společenským normám, pravidlům a závazkům,
3. neschopnost udržet trvalé vztahy při nedotčené schopnosti takové vztahy bez obtíží vytvářet,
4. velmi nízká tolerance k frustraci a nízký práh po uvolnění agrese, včetně násilí,
5. neschopnost zakoušet vinu a poučit se ze zkušenosti, zvláště z trestu,
6. výrazná tendence ke svádění viny na jiné nebo k uvádění racionálního vysvětlení pro chování, které jedince přivádí do konfliktů se společností.

Lidé s touto poruchou osobnosti přicházejí do vězení za různorodou trestnou činnost – ať se jedná o majetkovou nebo násilnou. Tito vězni často racionalizují své chování, o čemž jsem přesvědčen díky své praxi a zároveň mi toto tvrzení potvrzuje i výzkum, který jsem provedl v roce 2012 v rámci své bakalářské práce s názvem *Racionalizace jako obranný mechanismus vězňů*.

⁴⁶ Srov. SMOLÍK, P, *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 363

Příklad z praxe:

Pan Zdeněk (39 let) je kriminálně zkušeným jedincem a ve výkonu trestu je již po několikáté a osobně je mi znám i z předchozích výkonů trestů odnětí svobody. V jeho trestní minulosti se většinou jednalo o trestnou činnost násilného charakteru – tedy konkrétně o výtržnictví, vydírání, znásilnění a v několika případech o vyhrožování s cílem působit na úřední osobu, ublížení na zdraví a násilí vůči nadřízenému. Ostatní druhy trestné činnosti se u něho vyskytují velmi sporadicky a většinou jsou pouze následkem té násilné. V současné době je odsouzen na 2 roky za násilí proti úřední osobě a maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání. Vyrůstal v dysfunkční rodině a výchova probíhala pouze jedním z rodičů, roli toho druhého se snažila nahradit babička z otcovy strany. V rodinné anamnéze ovšem nelze spatřovat žádné podílení se na páčání trestné činnosti. Nejvyšší dosažené vzdělání je SOU – kvalifikován jako zedník, ovšem tímto způsobem obživy se zabýval pouze sporadicky, jak on uváděl „meloucharil“. Pakliže byl někde natrvalo přijat do nějakého zaměstnání, většinou byl krátce na to propuštěn nebo ho opustil sám, protože přicházel často do konfliktu se spolupracovníky a především s nadřízenými. Největší problém pro něj představovalo respektování autorit a pokynů nadřízených. Když byl na toto ze strany nadřízených upozorněn, bral to jako útok na sebe a spouštěč agrese - jeden z obranných mechanismů. To, že se dostává do konfliktu s autoritami, vnímá jako svou přednost. Agrese se v jeho chování objevuje zpravidla pokaždé, když pociťuje nějakou frustraci. Je to jeho způsob reakce na jakýkoliv nepříjemný podnět. Ostatně agresivita je též významným prvkem vyskytujícím se v jeho trestní minulosti, jak jsem uvedl výše. Problém s respektováním autorit se u jmenovaného vyskytuje samozřejmě i v prostředí věznice, kdy v anamnéze můžeme najít i napadení příslušníka či zaměstnance Vězeňské služby ČR. Jelikož vězeňské prostředí pro něj znamená výraznou psychickou zátěž a je značně frustrující, objevují se u něj zároveň i manipulativní i automutilační sklony. Svým chováním se snaží vždy dosáhnout svého. Má-li přijít na řadu soud a projednávání další trestné činnosti, která je mu kladena za vinu, snaží se své účasti na tomto jednání zabránit právě sebepoškozováním. Několikrát si pořezal rozebraným břitem z jednorázového holicího strojku tepny na rukách a jako příčinu uváděl deprese před soudním jednáním. Dobře si byl ale vědom toho, že za osm dní mu končí jeden trest a v případě, že nestihne soud vynést rozsudek,

dostane se na svobodu a bude se skrývat. U pana Zdeňka lze rovněž spatřovat tendenci k využívání druhých lidí ve svůj prospěch a lež používá velmi často při prosazování vlastních zájmů nad rámec běžných konvencí. Je závislý na lécích a tak se snaží svým jednáním se jich domoci. Byl jsem přítomen situace, kdy žádal kolegu, aby mu sehnal dva prášky, že z jeho pozice to nebude problém. Pakliže by mu prášky kolega sehnal, sliboval, že bude v klidu a nebude se sebepoškozovat. Když mu kolega sdělil, že není lékař ani lékárna, aby poskytoval prášky, pan Zdeněk se okamžitě dokázal dostat do afektu a začal vulgárně nadávat a vyhrožovat, že se zase sebepoškodí a my s tím pak budeme mít zbytečné papírování. Nakonec pan Zdeněk strávil několik hodin na zvláštní izolační cele, až do jeho zklidnění. O tom, že má problémy respektovat jakékoli normy a autority svědčí i další zkušenost s ním, kdy soustavně narušoval soudní jednání a po vyhlášení rozsudku se snažil fyzicky napadnout soudce. Rozběhl se směrem k němu, kopl do stolu, soudci verbálně vyhrožoval a vulgárně jej urážel a v dalším jednání mu bylo zabráněno příslušníky Vězeňské služby ČR. Není pochyb o tom, že pan Zdeněk je jedinec s disociální poruchou osobnosti. Tento vězeň je zařazen na standartním oddělení výkonu trestu. Pracovat jakkoli s panem Zdeňkem je nesmírně vyčerpávající, jelikož zaměstnanci se musí mít neustále na pozoru – a to jak v oblasti komunikace, možného manipulativního jednání ze strany vězně, tak i ze strany bezpečnosti. Neboť jak je výše uvedeno, pan Zdeněk nemá problém pro dosažení vlastních požadavků použít násilí. Brachiální agrese vůči druhým lidem je u něj spatřována v průběhu celého jeho života a ostatní druhy včetně verbální a automutilační rovněž. Maladaptivní vzorce chování jsou u něj zakořeněny již od útlého dětství. Potřebu léčit se nepocituje, neboť nespátřuje své jednání odlišným od toho, které zažíval v sociálních interakcích v jeho okolí – považuje se tedy za zcela duševně zdravého a odmítá jakoukoliv spolupráci v této oblasti (terapie apod.).

Léčba

Naprostá většina odborníků se shoduje, že úspěšnost léčby je u osob s disociální poruchou osobnosti minimální. Léčba může být pacientem ukončena kdykoliv, jestliže však probíhá ideálně, končí během jednoho až dvou let.⁴⁷

Cílem terapeutického působení je změna maladaptivního chování a zvýšení celkové odpovědnosti klienta. Léčba v běžných psychiatrických zařízeních je převážně neúspěšná, jelikož jedinci s touto poruchou mají sklon manipulovat s okolím, rušit a v krajním případě z těchto zařízení utíkat. Výrazně větší úspěšnost se objevuje v zařízeních, která jsou pod správou právních úřadů a mají zabezpečenou ostrahu. Pakliže zde působí kvalifikovaný personál, může adekvátním způsobem reagovat na chování jedinců a vytvářet nezbytnou hierarchickou strukturu kontaktů.⁴⁸

Věznice je jedním z prostředí, kde se s lidmi s disociální poruchou osobnosti setkáváme velmi často, je pod správou úřadů, ostraha je zde zabezpečena a pracuje zde rovněž kvalifikovaný personál. Mělo by se tedy jednat o místo, které je příhodné minimálně pro pokus o léčbu těchto jedinců. Jsem ale přesvědčen o tom, že léčba musí být dobrovolná a vycházet především z přesvědčení samotného jedince. Výše jsem totiž zmiňoval, že většinou tito jedinci nemají zachovanou sebereflexi a tak zpravidla ve svém chování nespátřují nic špatného. Jsou mezi nimi ovšem i tací, kteří cítí potřebu změny a chtějí se sebou něco udělat. Takovým je třeba dát šanci zapojit se do terapií a zařadit je například právě na specializované oddělení výkonu trestu, ve kterém pracují odborníci na danou problematiku.

⁴⁷ PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 240

⁴⁸ Srov. SMOLÍK, P, *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 364

2.2.4. EMOČNĚ NESTABILNÍ PORUCHA OSOBNOSTI

Definice

Porucha osobnosti charakterizovaná určitým sklonem ke zkratkovému chování bez uvážení jeho následků; nálada je nepředvídatelná a vrtošivá. Je sklon k neuváženým emočním výbuchům a neschopnost ovládat výbuchy svého chování. Je tendence k hašteřivému chování a ke konfliktům s ostatními, zvláště jsou – li zkratkové činy odmítány nebo potlačovány. Je možno rozlišit dva typy: **typ impulzivní**, charakterizovaný hlavně emoční nestabilitou a chybějícím ovládním svých popudů, a **typ hraniční**, charakterizovaný navíc i poruchou představy o sobě, cílů a osobních preferencí, dlouhodobými pocity prázdnoty, dále intenzivními a nestabilními interpersonálními vztahy a tendencí k sebezničujícímu chování, včetně sebevražedných náznaků a pokusů.⁴⁹

Praško uvádí, že u lidí s touto poruchou je schopnost plánovat si věci dopředu velmi malá a výbuchy silné zlosti mohou často eskalovat k násilí.⁵⁰ Tyto výbuchy vystupují zejména v situacích, kdy impulzivní jednání je kritizováno ze strany druhých.

Osoby s touto poruchou osobnosti se vyskytují ve věznicích taktéž poměrně často. Z vlastní zkušenosti je mi známo, že většina z nich si je dobře vědoma toho, že extrémní emocionální projevy jim zaručují získání pozornosti a pomoci od druhých (kterou často díky tomu zneužívají).

Vztahy k ostatním lidem bývají povrchní a nejsou fixované. Dost často se stává, že z kamarádského postoje přejdou do ofenzivního gardu. V pracovním kolektivu bývají označováni jako náladoví a neoblíbení, konflikty s kolegy a nadřízenými jsou na denním pořádku. V mnoha sociálních rolích často selhávají. V partnerských vztazích bývají promiskuitní a nestálí. Toto jednání je pro protějšek natolik zatěžující, že vede nejprve ke konfliktům a poté k jejich odmítnutí.⁵¹

⁴⁹ MKN-10: Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize, aktualizované vydání k 1. 1. 2013,

⁵⁰ Srov. PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 242

⁵¹ Srov. VÁGNEROVÁ, M, *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008, s. 525

Etiologie, patogeneze a epidemiologie

Příčina této poruchy není zatím známa, zvažován bývá nejčastěji podíl poraněním mozku v perinatálním období a poranění hlavy. V psychologii jsou udávány důvody týrání a sexuální zneužívání v dětství a odmítání.⁵²

Prevalence této poruchy je udávána okolo 2-3 % celkové populace a častěji se vyskytuje u žen. Jedná se o nejčastější poruchu osobnosti, se kterou přicházejí psychiatři do styku. Prevalence u ústavně léčených se pohybuje okolo 25 %.⁵³

Průběh

Průběh této poruchy je kolísavý, o čemž se zmiňují mnohé dlouhodobé studie. Původní podezření směřovalo k schizofrenii, nicméně toto potvrzeno nikdy nebylo. Typické, jak jsem již výše uvedl, je selhávání v mnohých sociálních rolích, díky čemuž dosahují menší kvality života. Časté jsou deprese, psychotické poruchy, zneužívání návykových látek, které často vede ke zdecimování celkového stavu jedince a ústí v sebepoškození a sebevražedné pokusy – mnohdy dokonané.

Diagnostická kritéria dle MKN-10 pro Impulsivní typ emočně nestabilní poruchy osobnosti

Po splnění všeobecných kritérií pro poruchy osobnosti by měly být splněny tři příznaky z následujících charakteristik a jedním z nich musí být (2.):

1. zřetelná tendence jednat neočekávaně a bez uvážení následků,
2. zřetelná tendence k nesnášenlivému chování a ke konfliktům s ostatními, zvláště když je impulzivní konání někým přerušeno nebo kritizováno,
3. sklon k výbuchům hněvu nebo zuřivosti s neschopností kontrolovat následné explozivní chování,
4. obtíže se setrváváním u jakékoliv činnosti, která nepřináší okamžitý zisk,
5. nestálá a nevypočitatelná nálada.

⁵² Srov. SMOLÍK, P, *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 367

⁵³ Srov. PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 246

Diagnostická kritéria dle MKN-10 pro Hraniční typ emočně nestabilní poruchy osobnosti

Opět po splnění obecných kritérií musí být splněny nejméně tři příznaky z impulzivní typ spolu s nejméně dvěma z následujících:

1. narušená a nejistá představa o sobě samém, cílech a vnitřních preferencích, včetně sexuálních,
2. sklon k zaplétání se do intenzivních a nestálých vztahů, které často vedou k emočním krizím,
3. přehnaná snaha vyhnout se odmítnutí,
4. opakované nebezpečí nebo realizace sebepoškození,
5. chronické pocity prázdnoty.

Ve výkonu trestu odnětí svobody jsou lidé s touto poruchou osobnosti umístováni – pokud to kapacitní podmínky dovolují, ve speciálních odděleních. Těmto oddělením se budu blíže věnovat v některé z následujících kapitol této práce.

Léčba

Nejčastěji užívanou je podpurná psychoterapie, která se zakládá zejména na empatii, povzbuzování, aktivizaci, podpory, trpělivé klasifikace, edukace a neustálého vymezování hranic. K hospitalizaci dochází často v rámci krizové intervence. Stanovení hranic začíná na počátku léčby, kdy se vymezí terapeutické kontrakt. Podmínky, které omezují chování pacienta, by měly být reálné, srozumitelné a zejména splnitelné.⁵⁴

Skupinová terapie poskytuje těmto pacientům korektivní zkušenost a zmírňuje přenosové reakce, umožňuje ventilovat hněv a kritiku bez reakce psychoterapeuta a pacienty s obavami pomáhá „rozmrazit“.⁵⁵

⁵⁴ Srov. PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 249

⁵⁵ Srov. PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 250

Příklad z praxe:

Pan René (52let) je v současné době vězněn pro trestné činy výtržnictví a násilí proti úřední osobě. Vyrůstal v úplné rodině, která ale byla dysfunkční. Otec byl alkoholik, který často uplatňoval na členech rodiny násilí a tím si upevňoval své sebevědomí a pozici „hlavy rodiny“. Matka trpěla depresemi, pro které byla i ústavně léčena. Pan René uváděl, že neustále nevěděl, co má od rodičů očekávat. Matka prý mívala zpravidla dva druhy stavů – depresivní nebo přehnaně pečující. Ani jedno mu prý nebylo příjemné a obtěžovalo ho to, často prý nebyl problém, aby se stavy několikrát za den vystřídal. Do toho nejistota v jakém stavu přijde večer otec domů a zda nebude dělat zase zle. V tomto prostředí vyrůstal prakticky do patnácti let svého života. Potom odešel z domova a protloukal se sám životem. Vzdělání má dokončené SOU a je vyučen zámečnickem, ale tuto kvalifikaci si doplnil až v rámci výkonu trestu, kdy mu bylo 31 let. Celý svůj život považuje za velký omyl a nevidí žádný smysl. V průběhu svého života se několikrát pokusil o sebevraždu – vždy však byla zmařena jinými lidmi. V průběhu výkonu trestu jsou u něj pozorovány časté výkyvy v jeho chování, rovněž je velice náladový a výbušný. Soužití s ostatními vězni je velmi často problematické. Stačí malý impulz a okamžitě přechází do útočného postoje, bývá mnohdy agresivní a není lehké ho zklidnit. Často se pak dostává do zvláštní izolační cely a to právě z důvodu afektivního jednání, tak i z důvodu předcházení dalšímu sebepoškozování, které se vždy jevílo jako účelové. V případě, že je mu v tomto jednání zabráněno, začne se litovat, mnohdy až teatrálně pláče.

2.2.5. HISTRIÓNSKÁ PORUCHA OSOBNOSTI

Definice

Porucha osobnosti charakterizovaná mělkou a labilní afektivitou, sebedramatizací, teatrálností, přehnaným projevem emocí, sugestibilitou, egocentričností, povolností vůči sobě, nedostatkem ohledu na druhé, bolestíinstvím a trvalým vyžadováním ocenění, vzrušení a pozornosti.⁵⁶

Vágnerová uvádí též výstižnou definici: „*typickým znakem histriónské poruchy je egocentrismus a specifické narušení emočního prožívání spojené s nápadnostmi v sebepojetí i ve vztazích k jiným lidem.*“⁵⁷

Z výše uvedených definicí, že lidé trpící touto poruchou osobnosti potřebují k vlastní spokojenosti především obdiv a pozornost okolí – jasní extroverti. Potřebují mít pocit, že své okolí ovládají a kontrolují. Své chování obvykle „ženou do extrému“ a to jak v neverbální i verbální komunikaci. Po té neverbální stránce vystupují často s přehnanou gestikulací a mimikou. Verbálně často přehánějí, zveličují a vymýšlejí si smyšlené příběhy tak, aby mohli vidět zaujetí svého okolí a onen obdiv. Staví se často do rolí hrdinů a neustále se zabývají svým vzhledem.

Etiologie, patogeneze a epidemiologie

Nejčastěji jsou zvažovány psychologické příčiny poruchy v raném dětství. Jedinci s touto poruchou bývají často velmi dobře vnímaví a jednají spíše instinktivně než na základě logického myšlení. Psychoanalýza uvažuje o nevyřešených problémech z dětství. U přizpůsobivějších jedinců se nacházejí nevyřešené oidipovské problémy, u těch závažnějších se především podepisuje separace a odmítání ze strany rodičů.

Prevalence této poruchy je hojnější u žen, nicméně se vyskytuje občasně i u mužů. Odhaduje se široká škála výskytu v populaci a to mezi 6 – 45 %.⁵⁸

⁵⁶ MKN-10: Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize, aktualizované vydání k 1. 1. 2013, (online)

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, M, *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008, s. 528

Diagnostická kritéria dle MKN-10 pro hystriónskou poruchu osobnosti

Jako u všech předchozích musí být splněna obecná kritéria a dále pak nejméně čtyři z následujících příznaků:

1. sebedramatizace, teatrálnost, přehnané projevy emocí,
2. sugestibilita snadno ovlivnitelná jinými lidmi nebo okolnostmi,
3. mělká a labilní emotivita,
4. neustále vyhledávání vzrušení a činností, při kterých je jedinec středem pozornosti,
5. nepřiměřená koketérie ve vzhledu a chování.

Léčba

Histriónská osobnost, jak jsem již uvedl výše, vyhledává neustálou pozornost u okolí a proto je při léčbě této poruchy více využívána individuální psychoterapie, neboť školený terapeut by měl vědět, jak reagovat na určitá nežádoucí gesta a postoje. Terapeut poskytuje emoční podporu, ale je nasnadě udržovat neustále hranice a nepřipustit bližší osobní vztah, neboť tento by klient mohl zcela mylně považovat za sexuální zájem. Histriónští pacienti znamenají pro terapeuta zkoušku jeho bystrosti a osobnostní zralosti, neboť terapeut by měl být odporníkem, který umí mírnit přehrslou dramaturgii a sebepojetí.⁵⁹

Příklad z praxe

Pan Martin (23 let) byl ve výkonu trestu z důvodu páčání různorodé trestné činnosti především majetkové, ale byl odsouzen i za nebezpečné vyhrožování. Vyrůstal v kompletní a harmonické rodině, otec vlastnil stavební firmu a matka byla zaměstnána jako jeho sekretářka. Oba se o svého jediného syna starali až s přehnanou

⁵⁸ Srov. SMOLÍK, P., *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996 s.369

⁵⁹ Srov. PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s.276

pečlivostí. Resp. muselo být poznat, že on je synem majitele firmy a musel být reprezentativní. Již do základní školy chodil oblékán pouze ve značkových věcech, cokoliv viděl u druhých, hned to musel mýti. Snažil se být za každou cenu středem pozornosti a často si své „kamarády“ kupoval penězi či věcmi, které oni neměli. Nikdy však neměl opravdového přítele, na kterého by se mohl spolehnout. Obklopoval se pouze lidmi, kteří ho obdivovali a uznávali. Kritiku vždy nesnášel a v případě, že je mu chování někoho nepříjemné, dokáže být verbálně agresivní – vyhrožuje, zastrašuje a někdy i vydírá. Fyzická agresivita se u něj příliš neobjevuje, protože má strach sám o sebe, aby se mu náhodou při fyzické konfrontaci s jinými něco nestalo, např. neměl jizvu v obličeji, monokl nebo vyražený zub – jeho slova k tomuto tématu byla „to bych nepřežil být ohydnej“. Velmi si totiž zakládá na svém zevnějšku. Z výše uvedeného plynou i problémy, které se u něj neustále vyskytují i v průběhu výkonu trestu. Je-li umístěn na nějaké oddělení s více vězni najednou, snaží se být rovněž středem pozornosti, strhnout k sobě co největší počet obdivovatelů a často je pak poštvává proti potenciálním kritikům – což ústí samozřejmě v potyčky a naschvály, které si tito „protivníci“ navzájem dělají. Toto chování je ve věznicích označováno za nevhodné (rizikové) a je třeba ho hned v zárodcích korigovat. Pan Martin mívá problémy i s vězeňským personálem, kdy jeho chování je teatrální, bezohledné, nespolehlivé a rovněž manipulativní. Zejména nevhodné, dalo by se říci, až vlezlé bývá jeho chování vůči zaměstnankyním – psychologka, sociální pracovnice, dozorkyně. Jeho komunikace s nimi bývá nevhodná často se sexuální podtextem – dvojsmyslná.

2.2.6. ANANKASTICKÁ PORUCHA OSOBNOSTI

Definice

Porucha osobnosti charakterizovaná pocitem osobní nejistoty a pochyb, nadměrnou svědomitostí, zaměřením se detaily, kontrolou, dále tvrdohlavostí, opatrností a rigiditou. Mohou být vtíravé a nevíтанé myšlenky nebo podněty, které však nedosahují vážnosti obsedantně – kompulzivní poruchy.⁶⁰

U lidí s touto poruchou můžeme často hovořit o přehnané svědomitosti a starosti, které pramení ze snahy být dokonalým. Seběmenší fakt byť banálního pochybení je pro osoby s touto poruchou velice frustrující a reakcí na to zvýšená opatrnost, obezřetnost, až pedantnost. Postiženo je myšlení, které je charakterizováno neustálou starostí a sebeobviňováním.⁶¹ Takový člověk se pak vlastním přičiněním mnohdy přivádí do špatné nálady, neustálé vnitřní nejistoty, napětí, strachu a nezdědky až k pocitům ohrožení vlastní osoby. Pak se jednoduše stává, že se nedokážou radovat z dosažených výsledků – zpravidla kladných. I přesto mají obavu, že něco bylo špatně a neustále dokola kontrolují a ujišťují se o správnosti svých rozhodnutí či již vykonaných skutků.

Etiologie, patogeneze a epidemiologie

I u této poruchy je předpokládána genetická dispozice. Porucha se vyskytuje u jedinců, kteří procházeli autoritativní výchovou. Emoce jedince byly potlačovány a nemohli být v dostatečné míře ventilovány. Kritika a nadměrná rodičovská kontrola vedou k nadměrnému perfekcionismu, převládají obtíže vyjádřit pocity. Jsou extrémně citliví ke kritice jejich osoby, často se díky zkušenostem z rodiny ani nedovedou hájit, před nespravedlivým osočením – raději ustoupí, než aby přišli s druhým do konfliktu.

⁶⁰ MKN-10: Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize, aktualizované vydání k 1. 1. 2013, (online)

⁶¹ DUŠEK, K, VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A, *Diagnostika a terapie duševních poruch*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, s. 284

Proti frustracím a zvýšené psychické zátěži se anankastická osoba brání pomocí mechanismů projekce, izolací afektu a reaktivním výtvořem.⁶²

Prevalence této poruchy není zcela jednoznačná a v mnohé literatuře ani není uvedena. Například Smolík i Praško uvádějí shodně pouze, že prevalence je častější u mužů a je zde pravděpodobný familiární přenos. Ale přesným číslem se vyhýbají.

Robinson uvádí, že prevalence je na hraně 1% v celkové populaci. Větší výskyt je předpokládán pouze v populaci pacientů, ale rozdíl to není nikterak markantní. Tato porucha se nejčastěji vyskytuje u profesí, které vyžadují zvýšenou pozornost zaměřenou na detaily a úplné oddání pracovnímu procesu.⁶³ Často tedy v manažerských pozicích s velkou odpovědností a rozhodovací pravomocí. Tito lidé se často díky své pečlivosti stanou právě vedoucími pracovníky, ovšem jejich chování je pro ně samotné a zároveň i pro podřízené velice psychicky zatěžující. Dospějí-li k léčbě, mnohdy si přiznají, že je vysoký pracovní post pro ně natolik zatěžující, že se ho dobrovolně vzdají i na vzdory nižšímu finančnímu ohodnocení.

Diagnostická kritéria dle MKN-10 pro Anankastickou poruchu osobnosti

Po splnění obecných kritérií musí být splněny alespoň čtyři z těchto příznaků:

1. pocity přehnaných pochyb a opatrnosti,
2. přehnané zabývání se detaily, pravidly, seznamy, pořádkem, organizací nebo plánem,
3. perfekcionismus, který je na úkor splnění úkolu,
4. přehnaná svědomitost a puntičkářství,
5. přehnané zabývání se produktivitou na úkor spokojenosti a interpersonálních vztahů,

⁶² Srov. CAKIRPALOGLU, P, *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada, 2012, s. 250

⁶³ ROBINSON, D., 2002, s. 126

6. přehnané pedantství a tendence k sociální konvenčnosti,
7. rigidita a paličatost,
8. nerozumné vyžadování, aby se jiní přesně podřizovali způsobu práce jedince nebo nerozumný odpor ke způsobu práce druhých.

Léčba

Každá metoda léčby (individuální či skupinová) by měla mít za cíl podporu klientova boje s nerozhodností, sebekritikou a dále pak redukci stresu, který si díky přehnanému perfekcionismu vytváří sami. Vhodný je nácvik porozumění vlastním emocím a jejich asertivnímu vyjádření a jako optimální se též jeví rodinná terapie, vzhledem k tomu, že klienti přenášejí své přehnané řády i na členy domácnosti.⁶⁴

⁶⁴ Srov. PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 292

2.2.7. VYHÝBAVÁ (ANXIÓZNÍ) PORUCHA OSOBNOSTI

Definice

Porucha osobnosti charakterizovaná pocity napětí a obavy, nejistoty a podřízenosti. Je trvalá potřeba být milován a přijímán, precitlivělost na odmítnutí a kritiku s omezenou osobní vazbou a tendencí vyhýbat se určitým činnostem z habituálního přehánění potenciálního nebezpečí nebo rizik v běžných situacích.⁶⁵

Člověk s touto poruchou osobnosti se vyhýbá kontaktům s jinými lidmi z důvodu přehnané obavy odmítnutí (byť jen potencionálního) a z tohoto důvodu se pro okolí uzavírá. Mnohdy po blízkosti velmi touží, ale právě onen strach mu v ní brání a aktivuje u něj zvýšenou míru ostražitosti. Pokud ale již mají „zaběhlé“ pozitivní blízké vztahy, tyto zvládají často bez problémů, obava je tedy ze všech nových situací, jelikož právě zde (dle jejich přesvědčení) odmítnutí hrozí.

Cakirpaloglu uvádí, že souběžně s pocitem odmítnutí se vyvíjí i obava o vlastní selhání, která se především projevuje při veřejném vystupování.⁶⁶

Etiologie, patogeneze a epidemiologie

U vyhýbavých osobností je předpokládána genetická dispozice k uzavřenosti a stydlivosti. Toto bývá obvykle posilováno výchovou rodičů, kteří v dětech vyvolávají pocity, že svět je nebezpečné místo. Zároveň přehánějí svou častou kritiku a tím mnohdy neúmyslně „dupou“ po sebevědomí svých dětí, které se pak nemohou plně rozvinout.

Obranným mechanismem na jakékoliv ohrožení je vyhnutí se nebo únik. Lidem s touto poruchou se zpravidla lépe daří v chráněném prostředí, proto je prognóza hodně závislá na prostředí a mnoha okolnostech.⁶⁷

⁶⁵ MKN-10, *Tabelární seznam*, ke dni 1.4.2014, (online)

⁶⁶ Srov. CAKIRPALOGLU, P, *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada, 2012, s. 250

Epidemiologie u této poruchy není zcela známa, jelikož definovat tuto poruchu jednoznačně není zrovna nejjednodušší. To především z toho důvodu, že bývá dosti často kombinována s příznaky ze závislé či anankastické poruchy osobnosti.

Prevalence v celkové populaci se tedy odhaduje okolo 1 %, ale v klinické populaci až 10 %. Rozdíl v pohlavích se neuvádí, jelikož četnost je u obou přibližně stejná.⁶⁸

Diagnostická kritéria dle MKN-10 pro Vyhybavou poruchu osobnosti

Předpokladem je opět splnění obecných kritérií a následně musí být splněny nejméně čtyři z následujících:

1. trvalé a pronikavé pocity napětí a obav,
2. přesvědčení o vlastní sociální nešikovnosti, nedostatku osobní přitažlivosti nebo vlastní neschopnosti ve srovnání s jinými,
3. nadměrné zabývání se tím, že bude kritizován nebo odmítnut v sociálních situacích,
4. nechuť stýkat se s lidmi, pokud není jisté, že bude oblíben,
5. omezení v životním stylu kvůli potřebě fyzické jistoty,
6. vyhýbání se sociálním a pracovním činnostem, pro něž jsou významné meziosobní kontakty, ze strachu z kritiky, nesouhlasu nebo odmítnutí.

Léčba

Základem jest podpůrná individuální psychoterapie, která podporuje získání vlastního náhledu, pakliže k ní vůbec dojde. Pacienti s vyhybavou poruchou osobnosti mají obavu z psychoterapeuta (nový člověk), aby je neprohlédl, neopovrhoval jimi. Individuální léčba by měla spočívat v dodávání odvahy být mezi lidmi, v nácviku asertivity a sociálních dovedností (především komunikace). Je-li individuální psychoterapie dobře snášena a pacientův stav se zlepší, může přijít na řadu skupinová psychoterapie.

⁶⁷ Srov. PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 301

⁶⁸ Srov. PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 301

Adaptace na skupinovou terapii je oproti ostatním poruchám osobnosti zjevně delší, jelikož pacienti mají pochopitelně obavu z toho, jak je budou ostatní vnímat. Skupinová terapie je vhodným prostředím k nácviku sociálních dovedností a zároveň je získáváním zkušeností důvěry k ostatním.

2.2.8. ZÁVISLÁ PORUCHA OSOBNOSTI

Definice

Porucha osobnosti charakterizovaná pronikavou závislostí na druhých, než aby sami mohli udělat menší či větší životní rozhodnutí, velkou obavou z opuštěnosti, pocity bezmocnosti a nekompetence, pasivním vyhověním přáním starších a dalších lidí a slabou odpovědí na požadavky denního života. Nedostatek průbojnosti se může projevit v intelektuální nebo emoční sféře, častá je tendence přenést odpovědnost na druhé.⁶⁹

Jedinci s touto poruchou jsou charakterističtí potřebou, aby se o ně druzí starali. S tím je spojena jejich podlézavost a extrémně zvýšený strach z opuštění. Svých vlastních potřeb se klidně vzdají, jsou submisivní a podřízení, jen aby nedošlo ke ztrátě osoby, na níž jsou závislé.

Vágnerová k tomu uvádí, že tito jedinci bývají často hodnoceni jako lidé se slabou vůlí, kteří se nedovedou rozhodnout a nejsou schopni překonávat různé obtíže a snadno se tak mohou dostat do role zneužívaného a týraného člověka. Obvykle se též mohou projevovat zvýšenou dráždivostí, kolísáním nálady a poruchou pozornosti.⁷⁰

⁶⁹ MKN-10, *Tabelární seznam*, ke dni 1.4.2014, (online)

⁷⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M, *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s.536

Etiologie, patogeneze a epidemiologie

Závislá porucha osobnosti může reprezentovat zesílenou a maladaptivní variantu normální závislosti. Vytvoření závislosti na zevní situaci je jednou z možností, jak reagují na ohrožení.⁷¹

Z psychodynamických mechanismů jsou častěji zvažovány poruchy orálního stádia psychosexuálního vývoje s odmítavým přístupem matky.⁷²

Závislá porucha je relativně častá, častěji se vyskytuje u žen a obvykle u mladšího sourozence z více dětí.

Separáční úzkostná porucha a také chronické tělesné onemocnění to jsou faktory, které výrazně ovlivňují její vznik.

Diagnostická kritéria dle MKN-10 pro Vyhýbavou poruchu osobnosti

Po splnění obecných kritérií pro poruchu osobnosti musí být splněny nejméně čtyři z následujících příznaků:

1. vybízení jiných lidí nebo dovolování jim, aby za jedince přebírali odpovědnost za důležitá životní rozhodnutí,
2. podřizování vlastních potřeb jiným osobám, na nichž je jedinec závislý a přílišné vyhovování jejich přáním,
3. neochota vznášet i rozumné požadavky na osoby, na nichž je jedinec závislý,
4. pocity, že není ve své kůži, neboť trpí obavami, že nebude schopen postarat se sám o sebe,
5. stálé obavy, že bude opuštěn osobou, ke které má těsný vztah a že se bude muset starat sám o sebe,
6. omezená schopnost dělat různá běžná rozhodnutí, aniž by se poradili nebo si je nechali schválit.

⁷¹ PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s.313

⁷² SMOLÍK, P, *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996, s. 377

Léčba

Psychoterapie se zaměřuje na přehnaný strach z opuštění, usiluje o posílení „sebeodpovědnosti“ a samostatnosti osobnosti. Klient s touto poruchou obvykle dobře reaguje na individuální terapii, z počátku je až přehnaně poslušný a vyžaduje mnoho rad a pomoc v konkrétních situacích. Vymezení hranic je základním bodem individuální psychoterapie, aby se klient nestal závislý na terapeutovi.⁷³

Skupinová terapie není u této poruchy optimální, jelikož se klient často vzhledne v nějakém jiném členovi skupiny a začne si v jeho chování brát vzor. Vlastní názory přizpůsobí tomuto členovi, aby se mu „zalíbil“ a neuvědomuje si už, že i tento člen je tam z nějakého důvodu. Na terapeutovi je, aby toto chování včas odhalil a upozornil na něj. Pakliže se tak nestane, ztrácí skupinová psychoterapie význam.

⁷³ Srov. PRAŠKO, J a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 315-316

2.3. AKTUÁLNÍ PROBLÉMY ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ

Ačkoliv se na první pohled může zdát, že tato kapitola s tématem diplomové práce zrovna nesouvisí, jsem přesvědčen, že je tomu naopak. Mým cílem není totiž v této kapitole vypisovat jakýsi seznam všech pocítovaných problémů v českém vězeňství, nýbrž se zde hodlám zaměřit přímo na problémy spojené s psychologickým aspektem, přestože tyto jsou úzce provázané i s problémy obecnými.

V přechodí kapitole o poruchách osobnosti jsem uváděl, že ve vězeňské populaci je mnoho vězňů, kteří mají právě nějakou poruchu osobnosti. Jeden z hlavních problémů vyplývá právě z kumulace, kdy se na jednom místě (věznice) mísí **dohromady lidé s poruchami osobnosti s „normálními“**. Vězeňská služba ČR a současně v globálním měřítku i celý evropský systém vězeňství se zaměřují právě na eliminaci rizik vyplývajících z této skutečnosti. Především se tomu děje zakládáním specializovaných oddělení ve věznicích – těmto se budu věnovat v následující samostatné kapitole. Tato oddělení ovšem pojímají jen část vězňů s poruchami osobnosti. Pro zbytek vězněných osob slouží standartní ubytovací kapacita na běžných odděleních, ve kterých je vykonáván trest odnětí svobody. Dochází tedy k situacím, kdy se potkají „disociálně narušení“ vězni se zcela „normálními“. Slovem normálními zde označuji osoby, které se svým dosavadním chováním nijak nevymykají od standardů v obecné společnosti. Tito lidé se ve výkonu trestu odnětí svobody ocitají především z důvodu jednorázových selhání v jejich životě.

Příkladem zde může být pan Pavel (40 let), který je v občanském životě podnikatelem s až doposud čistým trestním rejstříkem a v současné době si odpykává trest odnětí svobody za ublížení na zdraví z nedbalosti, kdy vlastním zaviněním srazil osobním vozem člověka, který šel po krajnici silnice. Pan Pavel si je vědom následků svého činu pro něj i poškozeného. Ihned po nehodě zastavil a přivolal složky IZS, poskytl první pomoc a zároveň doznává, že se tak stalo z důvodu jeho nedbalosti, kdy se plně nevěnoval řízení - zapaloval si cigaretu a do toho si ještě domlouval obchodní schůzku přes mobilní telefon. Soud ho následně odsoudil k dvěma letům odnětí svobody ve věznici s dozorem. Nachází se na standartním oddělení pro výkon trestu věznice. Setkává se zde mimo jiné i s recidivujícími vězni, kteří byli

například opakovaně odsouzeni za majetkovou trestnou činnost a byli ještě ponecháni ve věznicích s dozorem. Nebo s těmi, kteří již byli odsouzeni do věznice s ostrahou a soud jim následně v jejich žádosti o přeřazení do nižšího typu věznice vyhověl. Sám uvádí, že se mnohdy jedná o jedince s psychopatickými rysy.⁷⁴

V takto promíchané specifické sociální skupině pak dochází často ke konfliktům a následně k dalšímu delikventnímu chování jako je např. zvýšená agrese a s ní spojená šikana atd.. Toto je nepochybně pro normálního člověka značně deprimující a slabší povahy, které nejsou schopny se adekvátně bránit, mohou dospět až k suicidálnímu jednání.

Vězeňská služba ČR se snaží členit vězně dle různých kritérií a dělá dle mého názoru vše, co je v jejích silách, aby předcházela možným rizikům. Využívá k tomu mimo jiné i prediktivní nástroj na hodnocení rizik a kriminogenních potřeb odsouzených v podobě elektronického programu - SARPO. Tento nástroj vedle statických obsahuje rovněž dynamické a protektivní faktory a pracuje s rezpozivitou odsouzených. V rámci připravované změny vnější diferenciace se s ním počítá jako s významným zdrojem informací pro určení vnitřní diferenciace odsouzených. V tomto programu jsou odbornými zaměstnanci zpracovány komplexní zprávy o vězňích osobách a ten pak posuzuje pravděpodobnost opětovného selhávání.⁷⁵

Dle mého názoru i přes veškerou dosavadní snahu je otázka vnitřní diferenciace vězňů stále problematická. Jednak protože diagnostika poruch osobnosti není jednoduchou záležitostí (potřeba kvalifikovaného personálu a dostatku času) a za druhé především díky kapacitním podmínkám našich věznic, kdy prostoru na toto členění není mnoho. Je obecně známým faktem, že věznice v ČR jsou bezmála plné. Toto potvrzuje i statistika VS ČR, ke dni 31. prosince 2014 byla naplněnost věznic 93,12 %.⁷⁶ Z této statistiky je rovněž ale patrné, že zejména věznice určené výhradně pro výkon trestu jsou mnohdy naplněné zcela.

⁷⁴ §57 odst. 6, zák. č. 40/2009 Sb.

⁷⁵ Srov. Co je SARPO, VS ČR, (online), aktualizace 4.4.2014

⁷⁶ Měsíční statistické hlášení - prosinec 2014, VS ČR, (online)

Extrémním příkladem můžou být věznice Pardubice a Příbram, které byly na konci roku 2014 naplněny na 111,46 a 106,55 %.

Druhým významným problémem, který z psychologického hlediska spatřuji, je **složení vězeňského personálu**. Plně souhlasím s dr. Sochůrkem, který se zmiňuje o poměrně vysoké fluktuaci zaměstnanců Vězeňské služby ČR - zejména pak u příslušníků (dozorci a strážní), kteří jsou denně v přímém styku s vězňnými osobami. Do služebního poměru v dnešní době nastupují mnohdy velmi mladí lidé, kteří mají problémy zejména se svými vězňnými vrstevníky anebo věkově výrazně staršími vězňni.⁷⁷ Mnohdy tito příslušníci mají také problém podřídít se autoritě v podobě služebně staršího příslušníka či nadřízeného.

K zajištění bezpečného provozu věznic a naplnění účelu výkonu trestu odnětí svobody je potřeba spolehlivého a vysoce kvalifikovaného personálu. Práce ve věznicích je velice psychicky náročná. Nutným předpokladem k jejímu vykonávání je tedy i psychická odolnost, kdy významnou roli hraje zvládání stresu, frustrační tolerance, emoční stabilita, ale i odpovědnost a motivace k výkonu tohoto povolání.⁷⁸

Často se stává, že v případě, že nově nastoupivší jedinec nejedná s vězňni profesionálně a zvyšuje tak riziko verbálního i fyzického útoku nejen na jeho osobu, ale i vůči ostatnímu personálu. Vězňni, zejména pak recidivisté, dokáží velice rychle odhalit „slabší článek“ a snaží se z toho vytěžit pro sebe co největší prospěch – hmotný i nehmotný.

Dr. Hála vstoupil u vězeňského personálu do povědomí mimo jiné příkladem, který vždy na pravidelných školeních týkajících se komunikace a zacházení s vězňnými osobami opakoval a já jsem přesvědčen, že je více než výstižný. Jedná se o jeho přirovnání k tygroví:

„S vězňem je to jak s tygrem. Když vyskočíte na tygra, nic se Vám nestane, protože tygr Vás nevidí. Dokud jste na něm, nic se neděje, co se ale stane, když z tygra slezete? Tygr Vás sežere!“

⁷⁷ Srov. SOCHŮREK, J, *Kapitoly z penologie* Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007

⁷⁸ BOROVSANÁ, M, Aktuální problémy českého vězeňství [online]. 2006 [cit. 2015-01-27],

Příklad: Zaměstnanec podlehne finanční nabídce ze strany vězně za to, že mu například přinese cigarety či nějakou drobnost. To je ale jen začátek pomyslné spirály. Poprvé skutečně finanční odměnu dostane, když ho o to samé požádá vězeň znovu a zaměstnanec to již odmítne, přichází ono pomyslné „sežrání od tygra“ v podobě nátlaku a vydírání zaměstnance, že ho vězeň udá. Mnohdy ze strachu z výpovědi či ze samotného vězně pak zaměstnanec nemá šanci se z takové situace již vymanit a tak plní podmínky diktované vězněm a následně propašuje pro vězně do věznice nedovolené předměty, kterými může být např. mobilní telefon či drogy. Otázkou času potom je, kdy se celá věc provalí. Zaměstnanec dostane okamžitou výpověď a je proti němu zahájeno trestní stíhání.

Na tomto příkladu jsem chtěl demonstrovat, že profesionalita zaměstnanců je nezbytná a pochybení může mít až fatální následky. Je tedy naprosto v pořádku, že žadatel o přijetí do zaměstnání v tak specifickém prostředí, kterým věznice nepochybně je, prochází důkladným psychologickým vyšetřením a pakliže je přijat, je na straně každé vězeňské služby povinnost, aby mu zajistila důkladné školení o všech možných nástrahách a rizicích, se kterými se může během výkonu služby setkat. Vězeňská služba ČR toto zaměstnancům zajišťuje prostřednictvím nástupního kurzu v Akademii VS ČR, kterým každý zaměstnanec musí projít.

S dalším problémem, který dozajista v současné době ovlivňuje české vězeňství, jsem zcela ve shodě s Dr. Sochůrkem – ten uvádí:

„Nemístná militantnost a přísnost v přístupu k vězňům nese stejná rizika, jako přehnaně liberální přístupy s absencí dodržování (vynucování) alespoň základních prvků bezpečnosti, pořádku a kázně.“⁷⁹

Jak jsem uváděl již výše, dá se říci, že české vězeňství prochází od roku 1991 obdobím tzv. humanizace. Osobně jsem jejím zastáncem a jsem si vědom jejích přínosů a zároveň reflektuji i problémy s ní spojené.

⁷⁹ SOCHŮREK, J, *Kapitoly z penologie* Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, s. 4

Státní instituce v čele s ministerstvem spravedlnosti svou pozornost soustředí právě na zlepšování podmínek ve vězeňství. Bohužel musím konstatovat, že v současné době se ve vězeňském prostředí jedná spíše o tzv. *pseudohumanizaci*. Upřednostňováno je především zlepšení podmínek pro vězněné osoby nikoliv však pro vězeňský personál a dbá se především na naplňování práv vězňů – což je nepochybně správné, ale co není správné, je ten fakt, že už je velice často nedůsledně dbáno nad povinnostmi, které samozřejmě vězni mají a musí je dodržovat. Nejčastěji se tento problém dotýká i samotné bezpečnosti ve věznicích.

Tohoto faktu jsou si velice dobře vědomi samotní vězni, kdy mnoho z nich si v současné době začalo stěžovat prakticky kdykoliv na cokoliv, což je samozřejmě jejich právo. Mnohdy jsou však tyto stížnosti zcela nedůvodné nebo neopodstatněné.

V každé věznici je zřízeno oddělení prevence a stížností, které se právě stížnostmi vězněných osob zabývá. Velký problém pak nastává, kdy zaměstnanec vypisuje služební záznamy, návrhy na potrestání a ještě musí chodit podávat vysvětlení na „prevenci“ ve spojitosti s podanými stížnostmi vězňů. Na vlastní práci s vězněnými osobami jim tak zbývá minimum pracovní doby. Stále častěji se tak stává, že zaměstnanci raději přivřou nad prohřešky vězňů oči, jen proto, aby se vyhnuli neustálému odůvodňování svých většinou správných postřehů a rozhodnutí.

Například, když se vězeň proviní proti vnitřnímu řádu tím, že navazuje oknem nedovolené styky s jinými vězni, měl by zaměstnanec, který tento prohřešek zjistí, provést napomenutí a sepsat návrh na kázeňské potrestání. V současné době je stav takový, že zaměstnanec musí mít jednoho nejlépe dva svědky ze strany zaměstnanců. V případě že tomu tak není a vězeň své jednání popírá, není tak důkazů a vězně nelze potrestat. To nemluvím o přebujelé byrokracii, která je s veškerými úkony spojena. Získá-li tuto negativní zkušenost zaměstnanec několikrát za sebou, není divu tomu, že mnohdy „profesně vyhoří“ a vnitřně odmítne prohřešky vězňů řešit. Zkušení vězni si této situace jsou dobře vědomi a začínají toho velice často zneužívat.

Základním předpokladem k odbourání tohoto problému by měla být větší důvěra v zaměstnance samotnou Vězeňskou službou. Již nejsme v dobách komunismu, kdy vězeňství mnohdy dominovaly tvrdé fyzické tresty a nelidské zacházení s vězněnými osobami a kdy zcela normálně byli příslušníci Sboru nápravné výchovy označováni jako „bachaři“. Tento termín je jistě i dnes hojně užíván, ale již úplně nepřevládá ve společnosti samotná představa, že bachaři jsou „ti“ lidé, co jen mlátí druhé, ale že to jsou lidé, kteří vyvíjejí své úsilí k tomu, aby docházelo co nejčastěji k úspěšné resocializaci a snížení recidivy odsouzených. Byť se jejich práce může v současné společnosti jevit, jako „boj s větrnými mlýny“.

Osobně jsem přesvědčen o tom, že v současné době ve Vězeňské službě ČR pracuje dostatečný počet kvalifikovaných pracovníků, který je-li dobře motivován (nejen finanční, ale právě i již výše zmíněnou pracovní stránkou) a vidí, že jejich vynaložené úsilí má smysl, může pomocí programů zacházení s vězni docílit zdárného naplnění účelu výkonu trestu a resocializaci u mnohých vězněných osob. Tyto programy a humanizace nesmí ovšem být na úkor bezpečnosti. Je třeba si přiznat společenskou objednávku od vězeňství, která je primárně bezpečnostní - izolace nebezpečných jedinců od společnosti.⁸⁰

⁸⁰ SOCHŮREK, J, *Kapitoly z penologie* Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, s. 4

2.4. ZACHÁZENÍ S VĚZNI SE SPECIFICKÝMI PORUCHAMI OSOBNOSTI

Vězeňská služba ČR mimo základních ubytovacích kapacit pro výkon trestu zakládá i tzv. specializovaná oddělení, do kterých jsou umísťováni odsouzení, u kterých je potřeba specifického zacházení.

V českých věznicích jsou v současné době zřízena specializovaná oddělení:

- pro výkon trestu odsouzených s poruchami osobnosti a chování,
- pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací,
- pro výkon trestu odsouzených matek s nezletilými dětmi,
- pro výkon ochranného léčení sexuologického v ústavní formě,
- pro výkon ochranného léčení protialkoholního a léčení patologického hráčství v ústavní formě,
- pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě,
- ústav pro výkon zabezpečovací detence,
- se zvýšeným stavebně-technickým zabezpečením.

Oddělení nejsou zakládána kvůli léčbě poruch – to nelze očekávat, ale díky terapii lze omezovat a snižovat nebezpečnost odsouzeného po propuštění a pravděpodobnost recidivy.⁸¹

Cílem terapeutických programů specializovaného oddělení pro výkon trestu odsouzených s poruchami osobnosti a chování je zredukovat škodlivé či nebezpečné (agresivní) projevy chování odsouzených a naučit odsouzené vědomě kontrolovat své jednání a chování žádoucím směrem.⁸²

⁸¹ Srov. JIŘIČKA, J, *Terapie zaměřená na trestný čin*, České vězeňství, 03/2014

⁸² Srov. *Specializovaná oddělení věznice Valdice*, VS ČR, (online) 8.2.2012

Terapie s odsouzenými je vedena převážně ve skupině, nicméně i individuální a pracovní terapie je dobrým pomocníkem. Nezbytné u těchto terapií je, aby se na ní podílelo více profesí odborných zaměstnanců – psycholog, sociální pracovníci, speciální pedagogové a vychovatelé, protože jedině komplexní přístup zaměřený na problém poruch osobnosti může přinášet efektivní odezvu.

Vytížení odborných zaměstnanců na těchto odděleních je výrazné, neboť z důvodu velkého naplnění je běžné, že se souběžně pracuje v několika terapeutických skupinách.⁸³

Skupinová terapie není, jak jsem zmínil, jediným prostředkem práce s vězni, jelikož pro každého individuálně je v průběhu výkonu trestu odbornými zaměstnanci zpracováván konkrétní „na míru šitý“ **program zacházení**. Jedná se tedy individualizovaný časově rozvržený soubor vhodných aktivit vedoucí ke snížení diagnostikovaných rizik.⁸⁴

Na programu zacházení se podílejí zejména dozorci, vrchní dozorci, vychovatelé, speciální pedagogové, vychovatelé – terapeuti, sociální pracovníci, pedagogové volného času, lékaři, psychologové a duchovní. Tito zaměstnanci během svých činností vzájemně kooperují a předávají si důležité poznatky o aktuálním bio-psycho-socio-duchovním⁸⁵ stavu, což umožňuje vhodně a „pružně“ reagovat na potřeby vězně a zdárnému plnění úkolu trestu výkonu odnětí svobody.

V rámci tohoto programu zacházení se vězni podílí na pracovních činnostech pro věznici i různé civilní subjekty, extramulárních aktivitách, individuálních i skupinových terapiích, sportovních aktivitách aj.. Finálním výsledkem je pak snížení rizik, kterými mimo jiné je i recidiva.

⁸³ Srov. RANDÁK, J, *Co je specko?*, České vězeňství 03/2014, s. 3

⁸⁴ HÁLA, J, *Penologie*, (online)

⁸⁵ Srov. HÁLA, J, *Teorie a praxe vězeňství II.*, České Budějovice: ZSF JČU, 1999,

3. CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÁ OTÁZKA A METODIKA

Cílem mojí práce je provést výzkumnou sondu do psychiky vězňů se zaměřením na poruchy osobnosti u těchto osob. V současné době jsem díky své praxi ve vězeňství přesvědčen o tom, že valná většina odsouzených vězňů nacházejících se ve výkonu trestu odnětí svobody disponuje nějakou poruchou osobnosti a disociální porucha osobnosti je pravděpodobně zastoupena nejčastěji. Tuto svou domněnku stavím na vlastní zkušenosti a především též tvrzení jiných kolegů z řad penologických odborníků.

Základními otázkami tedy bude: **„Kolik vězňů ze zkoumaného vzorku má nějakou poruchu osobnosti? Kterou konkrétní poruchu osobnosti mají odsouzení nacházející se ve výkonu trestu odnětí svobody nejčastěji?“**

Jelikož stanovení diagnózy poruchy osobnosti nepatří mezi nejjednodušší a je opředeno mnohými podmínkami, rozhodl jsem se pro výzkum použít narativní rozhovory, které ve spojení s vlastním pozorováním vězňů ukáží komplexní pohled na danou problematiku.

Narativní rozhovor vychází totiž z předpokladu, že existují subjektivní významové struktury o určitých událostech, které se vyjeví při volném vyprávění, a naopak neprojeví při cíleném dotazování.⁸⁶

Informace získané z těchto rozhovorů porovnáám s kritérii pro jednotlivé poruchy osobnosti vymezené Světovou zdravotnickou organizací v Mezinárodní klasifikaci nemocí a přidružených zdravotních problémů, které jsem záměrně uvedl v kapitole 2. 2. a zároveň následně dopodrobna rozepsal v následujících podkapitolách této práce.

Na základě takto získaných dat se budu snažit potvrdit či vyvrátit domněnky o velikosti prevalence některých poruch ve vězeňské populaci, zejména pak té disociální, která by se ve vězeňské populaci měla vyskytovat nejčastěji – tak jak o tom pojednávají mnozí autoři a o čemž jsem i já doposud prakticky přesvědčen.

⁸⁶ HENDL, J, *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, 1. Vydání, Praha: Portál, 2005, s. 176

Relevantnost rozhovorů se budu snažit porovnat s pozorovaným chováním vězňů během výkonu trestu.

4. ROZBOR A VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Provedl jsem tedy celkem deset narativních rozhovorů s odsouzenými vězni (viz přílohy 2-11), kteří si v současné době odpykávají trest odnětí svobody za různorodou trestnou činnost. Tyto rozhovory jsem si následně analyzoval, porovnal s diagnostickými kritérii MKN a společně s poznatky o jejich chování (které mám jak z vlastního pozorování, tak z pozorování ostatních kolegů, kteří s vězni přicházejí denně do styku) se mi utvořil ucelený náhled na osobnosti zkoumaných vězňů a mohu tak s čistým svědomím konstatovat tyto výsledky:

Tabulka č. 1 – Prevalence poruchy osobnosti

PORUCHA OSOBNOSTI	POČET
Vyskytuje se	8
Nevyskytuje se	2
Celkem	10

Z tabulky č. 1 je patrné, že **poruchu osobnosti jsem našel u osmi z deseti odsouzených**. U sedmi z těchto osmi vězňů se pak jednalo právě o disociální poruchu osobnosti (přílohy č. 2, 3, 5, 6, 7, 9, 11), pouze u vězně P. H. (viz příloha č. 8) je disociální porucha ještě v kombinaci s poruchou histriónskou.

Jiné poruchy osobnosti se nepodařilo u respondentů prokázat, jelikož nesplňovali kritéria daná u jednotlivých poruch. Vězeň uvedený v příloze č. 3 nesplňuje dlouhodobě alespoň tři kritéria, která by umožňovala mu přiznat poruchu

osobnosti. Lze tak pouze konstatovat, že vykazuje jisté znaky disociálního chování – nicméně na statut poruchy osobnosti to nedostačuje.

Tím druhým vězněm, u kterého rovněž nelze diagnostikovat poruchu osobnosti, je vězeň J. V. uvedený v příloze č. 10. Jedná se o člověka, který se nachází ve výkonu trestu poprvé, dobře reflektuje svou trestnou činnost i minulost, kvůli které se do svízelné životní situace dostal. Je si vědom, jaké má společnost normy, pociťuje svou vinu i přestože má tendence své jednání lehce racionalizovat. Domnívám se, že právě tento vězeň je adeptem, který by měl být schopen úspěšně „si projít“ tzv. **algoritmem výkonu trestu**, tak jak o něm hovoří PhDr. Hála⁸⁷.

Nad rámec výzkumných otázek zde zaměřím svou pozornost rovněž na faktory, které dle mého názoru zcela úzce souvisí s poruchou osobnosti u vězňů, kterým se mi ji podařilo na základě tohoto výzkumu diagnostikovat. Ústřední příčinou poruch osobnosti se ukazuje býtí víceméně masivní socializační deficit.⁸⁸ Socializaci jedince ovlivňuje rodina, prostředí, ve kterém vyrůstá, vzdělání a mnoho dalších faktorů.

Tabulka č. 2 – Stupeň dosaženého vzdělání

VZDĚLÁNÍ	POČET
Základní – nedokončené	2
Základní	3
Střední – bez maturity	1
Střední – s maturitou	1
Vysokoškolské	1
Celkem	8

⁸⁷ HÁLA, J., *Penologie – rozšířený syllabus přednášek*

⁸⁸ REHN u.a., *Behandlung gefährlicher Straftäter*, Herbolzheim: Centaurus Verlag, 2. Überarbeitete Auflage, 2001, s. 59

Jak je patrné z této tabulky, je i na dosaženém stupni vzdělání zřejmé, že souvisí s poruchami osobnosti, neboť pět z celkových osmi vězňů dosáhlo pouze na základní vzdělání a dokonce dva z nich ho shodně nedokončili v sedmé třídě.

Tabulka č. 3 – Znak disociálního chování či kriminální zátěž v rodině

DISOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ – KRIMINALITA	POČET
ANO	7
NE	1
CELKEM	8

Rovněž rodina a prostředí, ve kterém člověk vyrůstá, jsou významným faktorem ovlivňujícím vznik poruchy osobnosti – zejména pak tato skutečnost platí právě u disociální poruchy osobnosti. Toto je patrné z výše uvedené tabulky, kde právě sedm z osmi vězňů má špatnou zkušenost ve vlastní rodině. Ať se jedná o patologické hráčství, alkoholismus, agresivitu rodičů, prostituci či páchaní trestné činnosti.

Onen jeden jedinec, který takovou negativní zkušenost nemá, je již výše zmiňovaný P. H. (příloha č. 8). Z jeho sdělení i známých faktů o něm není právě disociální chování či kriminalita u jeho rodičů nijak spatřována. Matka je ženou v domácnosti a starala se o svého syna příkladně, otec je úředníkem EU, který rovněž nikdy nejevil znaky disociálního chování. A právě však u tohoto jedince lze spatřovat jiný faktor související s rodinou a tvorbou poruchy osobnosti (v jeho případě disociální a histriónská). Je to především z toho důvodu, že nikdy nemusel o nic bojovat, usilovat nebo se o něco snažit – vše mu prakticky „spadlo do klína“. Vždy když měl nějakou touhu či potřebu stačilo, aby se zmínil před otcem. Ten ve snaze kompenzovat svému jedinému synovi odloučení od něj vyhověl prakticky ve všem. Peníze pro něj nebyly tedy tzv. problém.

Výchova probíhala vesměs matkou, jelikož otec jezdil domů jednou za měsíc na víkend. Matka se též snažila synovi vyhovět ve všem, co potřeboval nebo požadoval. Tento jedinec od mala nabyt přesvědčení, že je zcela normální, že lidé dělají, co on chce a očekával to i od druhých. Byl si vědom, že když přijde nějaký problém, na který nebude stačit vlastními silami, obrátí se na otce a ten ho za něj vyřeší (např. problémy s policií kvůli výtržnictví apod.). V 18 letech dostal vlastní byt v centru města a prakticky se nemusel o nic starat. Často se dostával s lidmi do konfliktů, jelikož jim svou krásu a „nadřazenost“ (kterou sám v sobě pociťuje) dával velmi najevo a jinými lidmi často opovrhoval. Když si dovilil někdo s ním nesouhlasit, byl schopen okamžitě přejít do afektu a dokázal být i velmi agresivní a to nejen vulgárně. Toto se mi ostatně potvrdilo i během rozhovoru s ním, kdy zcela neadekvátně reagoval na můj doplňující dotaz ohledně jeho chování.

Vrátím-li se nyní k otázce disociální poruchy osobnosti obecně, je zde souvislost i s častou recidivou, což doložím následující tabulkou. Osoby s disociální poruchou nejsou většinou totiž schopni přiznat si vinu a jeví značné tendence svádět jí na někoho jiného nebo své jednání často racionalizují. V těchto případech se zejména vyskytuje racionalizace zaměřená egocentricky, na rodinu, na obecnou morálku nebo na sociální klima dané společnosti.⁸⁹ Zároveň se tyto osoby nedokáží poučit z vlastních chyb a potažmo trestu, který jim byl za stejné předchozí jednání již uložen. Bývají rovněž lhostejní k pocitům jiných lidí a proto opakovat trestnou činnost na nich samotných či na jejich majetku jim nečiní žádný problém.

Tabulka č. 4 – Recidiva

RECIDIVA	POČET
ANO	7
NE	1
CELKEM	8

⁸⁹ RULÍK, J, *Racionalizace jako obranný mechanismus vězňů*. České Budějovice, 2012,

5. DISKUSE

S problematikou poruch osobnosti se ve vězeňském prostředí setkávám společně se svými kolegy prakticky denně. Mnohé výzkumy včetně toho mého poukazují na fakt, kdy prakticky valná většina trestaných nějakou poruchu osobnosti má. V tomto okamžiku hovořím komplexně o poruchách osobnosti, i když jsem si zcela vědom skutečnosti, že ve vězeňském prostředí všechny svou prevalencí výrazně „pokulhávají“ za disociální poruchou osobnosti.

Vězni jsou tak dalece specifickou skupinou klientů, že práce s nimi není rozhodně procházkou růžovým sadem. Ještě více pravdy je na tomto tvrzení, uvědomíme-li si, koho před sebou vlastně máme. Zpravidla se jedná o jedince s poruchami chování, mnohdy jsou to vrazi, násilníci, tyrani, vyděrači a lupiči, kteří neměli zábran, aby sáhli druhému na to nejsvrchovanější právo, které náleží svou přirozeností každému člověku na světě – právo na život.

Je proto důležité - především z hlediska bezpečnosti, umět s těmito lidmi zacházet a komunikovat. Povědomí o specifických poruchách osobnosti může pracovníkovi v tomto bodě výrazně pomoci, neboť díky odborným znalostem dokáže odhadnout, s kým v daném okamžiku pracuje a co by asi od daného člověka měl očekávat. Neodborné zacházení s těmito jedinci mnohdy vyvrcholí afektivním a emočně vypjatým chováním, se kterým se ve věznici mnohdy setkáváme a snažíme se ho zklidnit „po dobrém“ – ve většině případů úspěšně. V krajních případech pak dochází k samotnému fyzickému napadení zaměstnance vězeňské služby a v tom momentě přichází zpravidla „zklidnění po zlém“ – použití donucovacích prostředků nebo umístění do krizové izolační cely, kde je stav vězně pravidelně monitorován a je zde až do úplného zklidnění. Dojde-li k tomu, je následně vrácen na běžnou celu. Na tuto celu jsou vězni umístováni i v rámci předcházení násilí, sebepoškozování či kvůli afektivnímu demolování majetku Vězeňské služby.

Jsem bytostně přesvědčen o tom, že pakliže by měli zaměstnanci větší povědomí o poruchách osobnosti, mohli by takovýmito situacím mnohdy předcházet – tím samozřejmě neříkám, že by k nim nedocházelo vůbec, protože často zaměstnanec nemusí ani nic udělat a vězeň si zkrátka svou frustraci, stres či aktuální zlobu a hněv zkrátka potřebuje nějak kompenzovat či se potřebuje vybit. A kdo je první po ruce? Není-li to zrovna spoluvězeň, tak je tu přece ten člověk v uniformě, co po něm pořád něco chce a co ho jen buzeruje a napomíná – to je přeci on, na kom se můžu odreagovat a kdo vlastně má z velké míry podíl na mých aktuálních problémech. Toto je obvyklý způsob jejich uvažování, ačkoliv je faktická stránka věci úplně někde jinde. Mnohdy v nich samotných, ale to si oni díky disociální poruše osobnosti nepřipouští.

Je mi zcela jasné, že na tomto místě bude vedení Vězeňské služby ČR kontrovat, že zaměstnanci jsou v této problematice proškolení v rámci nástupních kurzů a každoročních školení o bezpečnosti práce, komunikaci s vězněnými osobami apod... Je ale tato odpověď dostatečně relevantní?

Do jisté míry zajisté je, ale mám za to, že výuce problematiky poruch osobnosti a chování by měla být věnována ze strany zaměstnavatele ještě větší, ne-li maximální pozornost. Zejména pak proto, že valná většina našich klientů nějakou takovou poruchou trpí a jejich chování vůči vězeňskému personálu se nejen podle mé zkušenosti rok od roku stupňuje a to bohužel jen k horšímu. Vězni jsou agresivnější. Jejich projevy jsou mnohdy vulgární, s verbální agresí se personál setkává prakticky denně a fyzická agresivita je rovněž dle mého názoru na vzestupu.

Na tomto místě mohu sám za sebe říci, že já osobně se rozhodně nechci dožít znovu roku 1990 – tj. druhého „LEOPOLDOVA“ a je-li něco v mých silách udělat proto, aby tomu tak nebylo, budu se na tom podílet.

Poruchy osobnosti a chování u vězněných osob by měly být obsáhlou kapitolou ve výuce penologie, též pak v nástupních kurzech, kterými si musí každý nastoupivší zaměstnanec do Vězeňské služby ČR projít. Do této skupiny bych samozřejmě zahrnul i nástupní kurzy, kterými prochází uniformovaní příslušníci

(dozorci a strážní) neboť oni jsou těmi, kteří jsou v rámci svého zaměstnání s vězni v prakticky nepřetržitém kontaktu.

Je velmi důležité mít povědomí o všech poruchách. Čas od času se stane, že je uvězněn (ať již do výkonu vazby, trestu či detence) člověk s těmi poruchami, které se ve vězeňském prostředí vyskytují méně často. Z vlastní zkušenosti mezi ně řadím zejména poruchy paranoidní, schizoidní a anankastickou.

Při práci s vězni je ostražitost vždy na prvním místě. Každý z nás chodí do zaměstnání za jistým účelem. Mnohé samozřejmě „na první dobrou“ napadne ten základní, že do něj chodíme vydělávat peníze – to se také od zaměstnání prioritně očekává. Většině z nás zajišťuje samozřejmě obživu, ale kromě toho mnozí chodíme do zaměstnání, protože nás zkrátka naše práce baví a naplňuje, pocítujeme díky ní vlastní užitečnost, chceme pomáhat druhým. Pro některé je slovo práce ekvivalentem kariéry a úspěšnosti. Vrcholem všeho jsou workoholické, pro které práce znamená všechno – představuje pro ně nejvyšší hodnotu jejich života.

Nikdo z nás ale nechodí do práce z toho důvodu, aby dobrovolně zbytečně riskoval svůj život. Na tomto místě mohou u mnohých vyvstávat myšlenky, že jsme přeci šli dělat tuto rizikovou práci dobrovolně a příslušníci jsou dokonce k nasazení vlastního života vázáni přísahou, kterou při vstupu do VS ČR složili. Jistě, ale jedná se o krajní řešení, nikoli však o dobrovolné každodenní riskování. Všichni máme přeci pud sebezáchovy a tak děláme vše proto, abychom se možných rizik vyvarovali nebo jim předcházeli. Práce ve vězení je extrémně náročným povoláním pro všechny. Zároveň jsme si všichni dobře vědomi, s jakou rizikovou skupinou lidí pracujeme a musíme mít tento fakt na paměti prakticky neustále. A je na každém z nás, abychom před nimi byli vždy o krok napřed.

Dobrá znalost problematiky poruch osobnosti a chování nám v tom může jistě pomoci a zároveň pomůže předcházet rizikům, která z neprofesionálního přístupu k vězňům plynou.

Proč se agresivita a otrlost vězňů neustále stupňuje? Nejsem jistě sám, kdo si tuto otázku klade. Podle mne se na tomto stavu podílí mnoho faktorů. Jedním z nich bude stoupající počet recidivujících jedinců. O tomto faktu se zmiňoval mimo jiné i bývalý náměstek ministryně spravedlnosti Pavel Štern, který uvedl: „*Vysoká recidiva zejména majetkové trestné činnosti vede postupně k tomu, že se mohou české věznice znovu zaplnit.*“⁹⁰

Jedná se o vězně, kteří se opakovaně do vězení vrací - toto prostředí pro ně nepředstavuje prakticky žádnou obavu a problém. Ti, kteří jsou zde podruhé (maximálně potřetí) si jsou dobře vědomi toho, že si mohou po odpykání půlky nebo dvou třetin trestu požádat soud o podmíněčné propuštění, nemají-li během výkonu trestu žádné kázeňské tresty, a tak se raději chovají v rámci mezí. Existuje ovšem mnoho těch, kteří o tuto možnost ani nestojí nebo jsou si vědomi toho, že po tolika odsouzeních nebude v případě jejich podání žádosti o podmíněčné propuštění soud takovou žádost akceptovat a tak prakticky nevidí žádný důvod jakkoliv korigovat své disociální chování a snaží se z každé situace „vytřískat“ pro sebe co největší prospěch.

Postupně se dostávám k dalšímu faktoru – humanizaci. Podle mého názoru se však jedná spíše o takzvanou **PSEUDOHUMANIZACI**, která se v podmínkách soudobého českého vězeňství aktuálně odehrává. Jak jsem již výše v této práci zmiňoval, jsem zastáncem humanizace, ale její forma by měla být přinejmenším více umírněná.

Chápu, že je zde potřeba postupně modernizovat vězeňské prostředí a zkvalitnit podmínky především výkonu vazby, ale také i výkonu trestu. Nedávno jsem na internetu – tuším prostřednictvím elektronické pošty či na nějakém diskusním fóru – reflektoval aktuální fotky z věznic a přečetl jsem si názory lidí v diskusi pod článkem. Zde se převážně lidé rozhořčeně podivují nad tím, jak vězení stále více připomíná komfortní hotelové pokoje, společenská místnost

⁹⁰ *Propuštění vězni marně hledají práci, recidiva pak roste*, článek ČT ze dne 20. 5. 2014 v 11:05, (online)

s kulečnickovým stolem, s velkou a plochou (pravděpodobně) LCD televizí, parádně polstrovanými sedačkami a mnoho jiných věcí. Tento hotel má ovšem tu výhodu, že ho někdo zaplatí za vás – ten, kdo platí, je stát, potažmo my všichni daňoví poplatníci.

Jeden pán vystupující pod přezdívkou „Killerman“ v této diskusi dokonce vyjádřil názor ve stylu, že proč by se jim tam tak nelíbilo a neměli chuť se tam vracet a navíc téměř zadarmo, protože většina z nich nemá majetek a tak není z čeho náklady spojené s vězněním platit. Mají se tam jako v bavlnce a za ty problémy, co ve společnosti páchají - proč?!!!

Jak jsem výše uvedl, že já a dle mého názoru i většina lidí jsme si vědomi toho, že vybavení věznic připomíná doby dávno minulé a většina z něj je prakticky za hranicí své životnosti. Je tedy potřeba jej postupně obměňovat. Moderní doba s sebou přinesla nezastavitelný pokrok a starší výrobky těm novým na trhu samozřejmě ustupují. A tak se není čemu divit, že i ve vězení na zdi kulturní místnosti visí televizor s technologií LCD či LED. Těžko by Vězeňská služba sháněla v dnešní době „krabicovou televizi“. Taková je prostě doba a s ní spojený pokrok.

Já ovšem spatřuji v komentáři onoho „Killermana“ i hlubší význam. Myslím, že společnost zároveň začíná vnímat zhoršující se stav chování i agresivity u těchto delikventních jedinců. Stále více lidí si všímá toho, že práva vězňů jsou upřednostňována před dodržováním režimu a jejich povinností z něj plynoucích. Možná že opravdu bude něco na tom, že souběžně s „humanizací“ narůstá recidiva. Základním požadavkem společnosti, jak jsem rovněž výše uváděl, je tedy především izolování nebezpečných pachatelů – což vězení zajisté splňuje a zbytek je otázkou vlády, ministerstev, soudů, legislativy a samotného vedení Vězeňské služby ČR, jak se k problematice postaví.

Ještě stále mnoho lidí má v paměti období komunismu a podmínky tehdejšího vězeňství. Lidé byli odsuzováni mnohdy ve vykonstruovaných procesech a „bachaři“ byli těmi, kdo dohlíželi nad jejich napravením. Po odborné práci

s vězňenými zde nebylo ani vidu ani slechu, natož aby byly zohledňovány jakékoliv psychologické aspekty. Všichni můžeme být víceméně potěšeni tím, že dnešní situace je diametrálně odlišná a vězni nejsou již jen čísla ve statistikách.

Společnost se začíná zajímat čím dál více o problémy spojené s vězeňstvím. Je si rovněž vědoma, že tento obor musí procházet jakýmsi zlidštěním – tedy být humanizován, ale zároveň též reflektuje problémy s tím spojené, jak bylo výše uvedeno.

Humanizace českého vězeňství probíhá postupně od roku 1991, avšak ten opravdový „BOOM“ zažívá dle mého názoru až od nedávné doby – po vystoupení pana poslance Ratha v poslanecké sněmovně, který byl ve vazbě pár měsíců. Doslova označil vězení za „*novodobou torturu*“. Já se tomu musím pouze smát, pan Rath má asi zkreslené pojmy o tortuře, neboť ta vypadá rozhodně jinak. Měl by se třeba zajít podívat do nějakého muzea tortury, aby pochopil, že vězeňství je opravdu na jiné úrovni. Ovšem po jeho vystoupení a apelacích na své kamarády a kolegy ve vládě, kteří se do tohoto jakýmkoliv způsobem mohli vložit, vypukla ve vězeňství obrovská „humanizační revoluce“.

Tato tzv. „revoluce“ se především dotkla práv vězňů, která se výrazně rozšířila. Vězni v současné době mají právo na volnočasové aktivity každý den. Samozřejmostí je právo na vycházku, která má nově trvat místo jedné hodiny přesně o půl hodiny více a rozšířila se i další různá práva týkající se nákupů, návštěv apod. Mnozí odsouzení, pakliže jsou majetní, chodí dnes za sportem a kulturou v doprovodu odborných zaměstnanců mimo zdi věznic – moderně tyto aktivity nazýváme extramulárními a mají mít výchovný, pracovní, zájmový i duchovní charakter. Pro účast na aktivitě jsou však pevně stanovena výběrová kritéria, která musí vězeň splnit, aby se mohl takové akce zúčastnit.⁹¹ Prakticky to vypadá tak, že pokud vězeň plní své povinnosti a nejsou s ním žádné kázeňské ani jiné problémy v průběhu výkonu trestu, umožňují se tyto aktivity. Může se vám tedy

⁹¹ KÁPLOVÁ, V, *Extramulární aktivity 2014*, (online) 21.1.2015

běžně stát, že půjdete např. na výstavu, na úřad, na hokej či do kina, a vedle vás bude na sedadle sedět vězeň a vy o tom nebudete mít ani ponětí.

Vězni si jsou a vždy si byli dobře vědomi svých práv a dožadují se jich, ale nad vlastními povinnostmi se mnohdy ani nepozastavují – resp. často dělají, že žádné nemají. V případě, že se po nich jejich plnění přísně vyžaduje, vytváří různé fabulace, že nebyli s nimi prokazatelně seznámeni (vždy při příjmu do věznice je vězeň prokazatelně seznámen s právy i povinnostmi), nebo často podávají stížnosti na zaměstnance, např. že jsou z jejich strany šikanováni a každá taková stížnost musí být řádně prošetřena. Zaměstnanci pak musí chodit podávat vysvětlení a neustále obhajují svou práci, jejich jednání je podrobováno analýze, přehrávají se kamerové záznamy a mnohdy se během nich přijde na úplně jiná - často zanedbatelná pochybení (která závažným způsobem neovlivňují vnitřní bezpečnost či zacházení s vězni), za která jsou zaměstnanci v lepším případě napomínáni a za ty horší rovnou kázeňsky trestáni. Samotná stížnost vězňů je ve většině případů nedůvodná, ovšem zaměstnanec je v důsledku stejně kárán. Mnozí z nich se tak dostávají prakticky pod neustálý tlak a stres, kdy si přehnaně hlídají každý svůj krok, svá rozhodnutí a díky tomu dělají mnoho zbytečných chyb. Stává se mnohokrát tedy to, že někteří pak raději přivřou oči nad prohřešky vězňů, než aby se jimi zabývali a museli podstupovat tento proces. Toho vězni okamžitě využívají a i díky tomu své chování vůči zaměstnancům neustále stupňují, často pak je u nich vidět snaha o manipulaci se zaměstnanci, vulgární vyhrožování nebo až fyzická agrese.

Velmi mne mrzí, že se při rozšiřování práv vězňů ale nepozastavili zákonodárci nad vymahatelností plnění jejich povinností nebo nad tím, jak má Vězeňská služba všechna tato práva a aktivity zajistit s již tak omezeným počtem lidí.

V době úspor a vládních škrťů v rozpočtech jednotlivých resortů, což se dotklo i ministerstva spravedlnosti, byl Vězeňskou službou dokonce vyhlášen tzv. STOP stav. Nenabírali se žádní noví zaměstnanci, aby se uspořili peníze na výplatách, které by jim náležely. V současné době je personální situace ve Vězeňské službě alarmující, náborový stav je uvolněn a je značné množství volných

tabulkových míst. To především na základní uniformované pozice strážný, dozorce, řidič, ale najdou se i volná místa v řadách odborných zaměstnanců.

Noví uchazeči se však bohužel do tohoto málo populárního zaměstnání příliš nehrnou, protože jim nenabízí žádnou výraznější perspektivu nebo motivaci. Jedinou perspektivou bývá pravidelnost měsíčních příjmů, neboť ta je ve státní sféře opravdu bezchybná. Ovšem je zde velké množství proti - nástupní plat je stejný, ne-li ještě menší než u běžných pracovních míst v civilním sektoru, hrozí zde zvýšené riziko, je tříletá zkušební doba, nástupní kurz odloučí uchazeče na tři měsíce od rodin a v neposlední řadě mohou podle zákona odpracovat až 150 hodin z roku na přesčasech úplně zadarmo.

V případě, že se již někdo na volnou pozici přihlásí, je podrobován důkladným testům jak jeho zdraví, tak psychické vyzrálosti i odolnosti jeho osoby a nakonec i fyzickým testům. Stává se, že mnoho z nových uchazečů projde fyzickými testy, avšak vyhoří na testech zdravotních a psychologických či naopak. Tyto testy jsou ale nezbytné, jelikož jak jsem již několikrát zmínil, práce ve vězení klade na zaměstnance vysoké nároky. Osobnostní vyzrálost a stálost je zde velmi důležitá, především kvůli předcházení různým rizikům, jakými může být například korupční jednání.

Výše jsem tedy shrnul více faktorů, které dle mého názoru jdou ruku v ruce se zhoršením stavu českého vězeňství a podporují ať přímo či nepřímo rozvoj ještě výraznějšího disociálního chování u vězňů – nebo alespoň rozhodně nenapomáhají tomu, aby si vězni vzali ponaučení ze současného výkonu trestu odnětí svobody a dělali všechno proto, aby se sem znovu nevraceli.

Dle různých studií a výzkumů (včetně toho mého) je patrné, že vězňů, kteří mají poruchu osobnosti, je mnoho. Jsem si jist, že se na tomto místě mohu na základě své zkušenosti a poznatků získaných ze svého výzkumu postavit na stranu těch odborníků, kteří se kloní k prevalenci až 90 % u disociální poruchy.

Dá se ale nějak s touto poruchou ještě pracovat a je možné i disociálně narušeného jedince nějak korigovat správným směrem? Otázka nelehká, ale domnívám se, že je to možné. Po celém světě se jí zabývá mnoho odborníků pracujících s těmito vězni ve specializovaných odděleních zřizovaných ve věznicích právě za účelem zefektivnění práce s těmito problémovými jedinci. Vězeňská služba ČR má v některých věznicích tato oddělení také, ale jejich kapacita je výrazně omezená.

Německý psycholog Gerhard Rehn se problematikou nebezpečných pachatelů trestných činů, diagnostikou a léčbou kriminálně poznamenaných jedinců zabývá již dlouhá léta. V jedné ze svých publikací hovoří o tom, že: „...*klíčovým problémem při práci s psychopaty je přesvědčit je o tom, že jejich chování a postoje nakonec poškozují i jejich zájmy.*“⁹² Mne tato myšlenka velice zaujala. Za psychopaty byli dříve označováni lidé s poruchami osobnosti i chování, dnes se však od tohoto termínu u nás vesměs ustupuje. Osobně na pojmu psychopat nespátřuji nic špatného.

V průběhu terapií či léčby disociální poruchy osobnosti se mimo jiné tedy terapeut snaží přesvědčit klienty, aby pochopili, že jejich chování poškozuje i jejich zájmy a je samotné. Oni sami této reflexe nejsou zpravidla schopni díky svým antisociálním postojům. Vidí společnost jako špatnou, její pravidla neuznávají a nerespektují, pakliže mají vůči společnosti nějaké závazky, tyto rovněž odmítají plnit, mnohdy je považují za šikanu či útok na svou osobu. Nemají tedy ten pocit, že je to poškozující, jak se k té „špatné“ společnosti chovají. Vždyť ta společnost si to podle jejich názoru vlastně zasloužila.

Vězni s poruchami osobnosti a zvláště pak tou disociální si nedokáží předem říci, jaké dopady pro ně osobně bude mít jejich chování. Oni je vlastně ani nedomýšlejí, protože jejich chování je často impulzivní a zkratkovité. Nepřipouští si je ani tehdy, jsou-li za své jednání jakkoliv potrestáni.

⁹² REHN u.a., *Behandlung gefährlicher Straftäter*, Herbolzheim: Centaurus Verlag, 2. Überarbeitete Auflage, 2001., s.49

Mají sklony své chování racionalizovat – touto problematikou jsem se zabýval již ve své bakalářské práci.

Příčina popření trestného činu může například znamenat, že člověk nevidí potřebu změny sám v sobě a tím také není schopen zapojit se do terapie či léčby.⁹³ Jak tedy pracovat s vězni psychopaty? Asi neexistuje postup, který by byl účinný na všechny, a proto je více způsobů práce s nimi.

Jak tedy máme co nejefektivněji pracovat s vězni a co by mělo být hlavními zásadami při práci s nimi? Na tuto otázku se snaží neustále hledat odpověď rovněž mnoho kolegů. Při práci s vězni je velice důležitá komunikace a důvěra. Jako hlavní zásadu při komunikaci spatřuji v pravdivosti. Je třeba vězňům nelhat, neboť zjistí-li, že vámi sdělené informace jsou nepravdivé, pozbýváte u nich důvěru. Tato ztráta důvěry je většinou definitivní a nelze ji zpravidla získat zpět. Vězni se tedy stávají nadále nepřístupnými jakýmkoli radám či pokynům přicházejících z naší strany, natož pak nějaká ochota účastnit se psychologických sezení či jakýchkoli terapií a to rozhodně není přínosem.

Zvláště vězni s poruchami osobnosti na nepravdu reagují po svém a mnohdy mají jakýsi „šestý smysl“ pro její odhalení. Ti s disociální, histriónskou a narcistickou poruchou reagují na lež často verbálně v krajních případech i fyzickou agresí vůči zaměstnanci. Vězni se schizoidní a paranoidní poruchou osobnosti se většinou uzavřou do sebe a můžeme u nich spatřovat vyvstávající obranné mechanismy jako např. potlačení či únik do fantazie. Je prakticky nemožné navázat s nimi další odborný kontakt.

Dalším základním pravidlem, které úzce souvisí se získáním autority a navázáním základní důvěry klienta v odborné pracovníky ve věznici, která je základním kamenem při odborném zacházení s nimi, je dodržení slíbeného. Vězni jsou velice citliví k jakékoliv nespravedlnosti, která se dotýká jejich osoby

⁹³ SUHLING, S, *Behandlung gefährlicher und swieriger Straftäter*, Forum Strafvollzug, 5/2011, s. 277

a především jejich práv. Nebývá zvykem něco vězni slibovat, ale pakliže se tak stane, musí se to bezpodmínečně dodržet.

Například slíbím-li vězni, že zařídím jeho návštěvu u psychologa nebo že se informuji na možnost jeho přemístění na jiné oddělení (jsou-li proto splněna určitá kritéria) a na tento slib následně hodím za hlavu – nemohu již nadále počítat s jeho kladným přístupem k jakýmkoli aktivitám. Je velice důležité dát vězni při odborné práci zpětnou vazbu a to dokonce i v případě, zjistím-li, že nelze jeho žádosti vyhovět, ať je to z jakéhokoliv důvodu. I v takovém případě, když přijdu a řeknu, že jsem si danou informaci ověřil a bohužel to přemístění realizovat nejde, nebo že vězeňský psycholog je plně vytížen a nemůže se k němu dnes dostavit, vězeň vidí, že jsem se nevykašlal na jeho žádost a projevil jsem snahu mu vyhovět či pomoci. Pro další komunikaci si mne zapíše jako spolehlivého a jistě pro další práci s ním budu mít jeho větší důvěru.

Jaká terapie poruch osobnosti je tedy nejvíce účinná? To je různé případ od případu, ale jako nejvíce účinnou terapií se jeví být kombinace individuální a skupinové terapie. Klient, pokud je přístupný terapii a má-li zájem se na ní dobrovolně podílet, může díky té individuální získat jakýsi náhled na své chování, zjistit jaké má možnosti vedoucí k jeho změně a díky té skupinové může vidět to, že problémy nemá jen on sám. Může vidět, jak se s problematickou situací vyrovnávají a přistupují k ní Ti druzí. Tím získá skutečné srovnání a může se zároveň poučit i z neúspěchů druhých.

Ovšem již výše v této práci jsem hovořil o tom, že od vězení se především neočekává, že by zde došlo k vyléčení poruchy osobnosti, ale je zde snaha zmírnění jejich dopadů, k získání „společensky přijatelného“ náhledu na vlastní trestnou činnost a je zde snaha především o podporu vězně při jeho následné reintegraci do společnosti. Je ale otázkou, do jaké míry je tato snaha efektivní, když valná většina vězňů recidivuje a vrací se zpět. Osobně jsem přesvědčen, že rozvinutá disociální porucha osobnosti se u většiny lidí mezi dvacátým až čtyřicátým rokem dá utlumit jen velmi obtížně. Po čtyřicátém roce pak u některých jedinců dochází k jakémusi „vychladnutí“ a zjištění, že „hlavou zed’

prorazit nejde“ a život strávený ve vězení mu nikdo nevrátí zpět. Tato skupina vězňů je pak těmi, kterým takzvaně při terapiích „fandíme“ a vidíme u nich nezištnou snahu o posun k lepšímu. Není jich mnoho, ale každý takový je úspěchem odborných zaměstnanců, kteří se snaží těmto lidem pomoci v úspěšném návratu do společnosti.

A jaké jsou vyhlídky do budoucnosti? Často slyším od svých kolegů slova typu „lépe už bylo“. Ale je tomu opravdu tak? Já osobně říkám, že vždycky může být ještě hůř a nic se nejí tak horké, jak se to uvaří. Jsem přesvědčen o tom, že vězeňství se ubírá správným směrem a kvalita zacházení s vězni může být ještě více efektivní, ale musí se tak dít pozvolna a ne skokově, jak je tomu teď. Mám za to, že zaváděné změny by se měly do vězeňství aplikovat pozvolna, tak aby byly pro všechny zúčastněné osoby dobře vstřebatelné a byla zároveň reflexe jejich účinnosti a přínosu.

Vězeňství rozhodně neprospívá ani časté obměňování jeho nejvyššího velení, kterého jsme za poslední dobu často svědky. Stalo se jakýmsi českým folklórem, že když vláda vymění ministra spravedlnosti, ten okamžitě dosadí do vedení Vězeňské služby ČR nového generála, protože se mu něco na tom stávajícím nelíbilo, např. jak s ním komunikoval nebo neposkytoval okamžité informace. Tak tomu bylo například v nedávné době za ministryně Válkové. To, že dosavadní generál byl lety praxe „ostříleným“ odborníkem, vězeňství znal a prošel prakticky od píky je rázem zapomenuto. A tak s každým novým generálem, přichází novinky, které se dotýkají jak samotného personálu věznic, tak zacházení s vězni. Na všech zainteresovaných se toto podepisuje nejistotou a nervozitou, co a jak bude vypadat dál.

Není lehké odpovědět, jakým směrem by se vězeňství mělo dále ubírat, ale rozhodně by měla být odborníky a vládou stanovena jedna generální koncepce, kterou bude vázáno vedení Vězeňské služby ČR a to i v případě, že tam bude sedět ten či onen. Prostě bychom měli vědět, za který ten provaz vlastně máme táhnout – a hlavně všichni spolu.

6. ZÁVĚR

V úvodu své práce jsem uváděl, že se pokusím odpovědět na dvě základní otázky. Obě se týkaly četnosti výskytu poruch osobnosti u vězňů. Ta první směřovala k osvětlení četnosti výskytu všech poruch osobnosti – tedy „*Kolik vězňů z reprezentativního vzorku má poruchu osobnosti?*“

Tou druhou jsem chtěl vymežit četnost výskytu jednotlivých poruch osobnosti u těchto vězňů - „*Která specifická porucha osobnosti se u těchto odsouzených vyskytuje nejčastěji?*“

Odpověď na obě otázky se mi podařilo úspěšně nalézt, potom co jsem zpracoval jednotlivé narativní rozhovory, které jsem následně srovnal s diagnostickými kritérii uvedenými v Mezinárodní klasifikaci nemocí a přidružených zdravotních problémů vydanou Světovou zdravotnickou organizací WHO a s vlastním pozorováním vězňů.

Ad 1. z mého výzkumu vyplynulo, že **osm z deseti** vězňů, kteří byli ochotni se účastnit mého výzkumu, **má poruchu osobnosti**. Vězni byli vybráni do tohoto výzkumu z různých věkových skupin a též byla zastoupena i široká škála druhů páchané trestné činnosti. Dle mého názoru se tak lze oprávněně domnívat, že přibližně se stejnými výsledky by dopadl i plošný výzkum napříč vězeňskou populací.

Tento fakt ukazuje především na to, že věznice jsou místem, kde koncentrace lidí s poruchami osobností je velice vysoká, a z toho je důležité vycházet při práci s nimi. Pracují zde zaměstnanci jak v řadách uniformovaných příslušníků, tak i mnoho odborného personálu z civilní sféry a všichni společně přicházejí při výkonu svého zaměstnání do styku s těmito jedinci prakticky neustále. Je jistě v zájmu samotného vedení Vězeňské služby ČR, aby si její zaměstnanci byli vědomi tohoto faktu a svým jednáním, postoji a přístupem pomáhali předcházet rizikům, která z této skutečnosti vyplývají.

Tato rizika jsou odlišná pro různé typy poruch osobnosti. Podle mne je pro všechny, kterých se tato problematika dotýká samozřejmostí, že tím největším je riziko bezpečnostní, které lze nalézt prakticky u všech vězňů, kteří poruchu osobnosti mají.

Jako další důležitý fakt, jsem považoval za důležité rovněž zjistit prevalenci jednotlivých poruch osobnosti. To především proto, aby bylo zřejmé, zda nějaká převažuje a na které konkrétní typy poruch se máme v rámci vykonávané práce s vězni více soustředit.

Ad 2. se mi tedy podařilo výzkumem zjistit, že **sedm z těch osmi** vězňů, kteří mají poruchu osobnosti, má zároveň jeden druh poruchy osobnosti - a to **poruchu osobnosti disociální**.

Na tomto místě asi nepřichází žádné velké překvapení, neboť všem těmto jedincům je společná výrazná netolerance ke společenským normám a závazkům, nezáměr o cítění druhých, nízká frustrační tolerance, agresivita, svou trestnou činnost se často snaží racionalizovat nebo svou vinu dokonce přisuzují někomu jinému. Tyto všechny projevy mají zpravidla za následek antisociální jednání a následně po dopadení přichází trest odnětí svobody, za který byli pravomocně odsouzeni, a odpykávají si ho. Disociální porucha osobnosti se tedy u vězňů vyskytuje nejčastěji a já se tak mohu svým zjištěním přiklonit k mnoha penologickým odborníkům jak z České republiky, tak i zahraničí. Názory na prevalenci disociální poruchy osobnosti u vězněných osob se u nich pohybují řádově od 50 % - 90 % výskytu. Sám za sebe mohu říci, že se vyskytuje u osmi z deseti.

U těchto vězňů je ovšem zároveň známo, že nejsou zpravidla schopni se z trestu poučit, a tak se stává, že recidivují a do vězeňského zařízení se opětovně vracejí.

Toto tvrzení ostatně rovněž potvrzuje můj výzkum, díky kterému se mi jako vedlejší cíl podařilo prokázat, že sedm z osmi vězňů majících poruchu osobnosti má již zkušenost s páchanou trestnou činností dříve – čili jsou recidivisté.

Od vězňů s disociální poruchou osobnosti nelze očekávat jiné jednání než takové, které je jejich intelektu blízké a mají ho zažité. I toto tvrzení mohu opřít o mnou provedený výzkum, neboť šest z těch osmi vězňů s poruchou osobnosti má pouze základní vzdělání, někteří ho ani nedokončili. Rovněž kriminální zátěž či disociální chování v rodině mají na poruchy osobnosti značný vliv a je u většiny vězňů spatřováno. Mnozí vězni tedy nemají ani žádný ctnostný vzor, podle kterého by mohli směřovat své jednání k lepšímu, a tak je na odborných zaměstnancích, aby v rámci věznění s nimi pracovali a podporovali v nich poznání a osvojení si pozitivních vzorců chování.

Není to ovšem snadné, neboť vězni s touto poruchou osobnosti se snaží za každých okolností a z každé situace získat nějaký prospěch. V případě, že je jim to znemožněno, jednají tak, jak jsem uvedl o pár odstavců výše. Je ale mezi nimi ovšem i určité množství takových, kteří si postupně uvědomují, že takto nelze žít resp. zahodit celý život, a proto se snaží se sebou něco udělat. Jsou ochotni se řádně podílet na naplňování programu zacházení, který je jim stanoven v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, a zároveň se dobrovolně účastní různých pořádaných terapií.

Přístup pro zvládání těchto vězňů musí být tedy především komplexní a vždy profesionální. Člověk k nim musí přistupovat obezřetně tak, aby se nevystavoval rizikům, která pro něj při práci s těmito jedinci vždy pramení. Tím hlavním je bezpečnostní riziko, dále jsou především patrná rizika zdravotní a korupční, která pak následně znamenají pro zaměstnance i riziko ztráty zaměstnání.

Samozřejmostí při práci s vězni je slušné, ale zároveň dostatečně asertivní jednání a též dodržování profesních kodexů, které jsou zpracovány jak pro příslušníky, tak pro civilní zaměstnance (např. kodex sociálních pracovníků). Komplexnost zacházení s vězni rovněž spatřuji i v tom, že má být dbáno nad dodržováním práv vězněných, ale zároveň musí být dostatečně a důrazně vyžadováno dodržování jejich povinností. Díky tomu, že budou vězni dodržovat základní povinnosti spojené s režimem výkonu trestu a budou respektovat autoritu

v podobě zaměstnanců, si mohou osvojit zkušenost, že dodržování norem má svůj smysl, je správné a do určité míry „přináší ovoce“. Jestliže však bude v rámci nastíněné *pseudohumanizace* docházet pouze k vymáhání naplňování práv vězňů a jejich povinnosti budou opomínány, vězni nedojdou žádného posunu a budou se neustále snažit na každé situaci pouze vydělat, neuvědomí si způsobenou újmu druhým a stav, v jakém se nachází soudobé vězeňství, bude stagnovat – ne-li směřovat k horšímu.

Je proto důležité, aby všichni zaměstnanci a především i vedení Vězeňské služby ČR měli tato fakta neustále na paměti tak, aby mohli dostatečně těmto rizikům předcházet.

K tomu, aby byli zaměstnanci věznic schopni jednotlivá rizika dobře a především včas identifikovat, musí mít povědomí rovněž o poruchách osobnosti a zejména pak o té disociální, která je ve vězeňském prostředí u vězňů zastoupena nejčastěji. Díky tomu si mohou uvědomit, že vězni nebudou chtít dodržovat podmínky, které jsou jim zákonem, vyhláškami a v neposlední řadě vnitřním řádem věznice stanoveny, neboť oni celkově mají problém s respektováním jakýchkoli norem, ale tím, že budou důsledně dbát nad jejich dodržováním, se vězni mohou změnit k lepšímu.

Dále díky znalostem o poruchách osobnosti si budou vědomi faktu, že v případě sporu s vězni, se tito nebudou při nesplnění jejich očekávání zdráhat použít agresivního jednání. Tím netvrdím, aby se zaměstnanci vězňů báli, ale spojuji to s připraveností na možné agresivní jednání oněch jedinců.

Znalosti poruch osobnosti rovněž mohou pomoci zaměstnancům dopředu lépe odhalit, že se vězeň snaží jimi manipulovat, že když něco udělá, že vinu bude připisovat jiným, popřípadě své jednání bude racionalizovat, aby v zaměstnancových očích vyšel z toho nejlépe on.

Vězni se specifickými poruchami osobnosti se vězeňské populaci v hojně míře vyskytují a nadále vyskytovat rozhodně budou. Navrhoval bych tedy, aby problematika poruch osobnosti byla jedním z pomyslných základních kamenů při výuce penologie a zároveň by s nimi měli být důkladně seznámeni a proškolení všichni nastoupivší zaměstnanci v rámci nástupních kurzů. Neboť, jak jsem výše v této práci uváděl, je na nás, abychom byli před těmito disociálními jedinci vždy o krok napřed. Právě předvídatelnost chování jedinců s poruchami osobnosti může tímto krokem být.

Samotná znalost poruch osobnosti rozhodně ale neznamena pouhé omezení se na samotné předcházení rizik, která z práce s nimi vyplývají – to je jen jedna část, která nám při práci s vězni s poruchami osobnosti může pomoci. Poruchy osobnosti je třeba mít na paměti i při tvorbě individuálního programu zacházení tak, aby byl tzv. šitý na míru a umožňoval co nejkvalitnější zacházení s vězněm a pomáhal naplnit algoritmus výkonu trestu. Do tohoto programu zacházení má co mluvit mnoho odborných zaměstnanců jako např. vychovatelé, speciální pedagogové, psychologové, terapeuti i sociální pracovníci. Cílem tohoto programu je tedy především poskytnout vězni možnost probudit v sobě svědomí, přiznat svou vinu a nastoupit cestu pokání. To celé má mít za následek narovnání vztahů s poškozenými a úspěšnou reintegraci jedince do společnosti.⁹⁴

⁹⁴ Srov. HÁLA, J., *Penologie – rozšířený sylabus přednášek*, (online)

7. LITERATURA

- **BOROVANSKÁ, M**, Aktuální problémy českého vězeňství [online]. 2006 [cit. 2015-01-27]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce Věra Kalvodová. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/64808/pravf_b/.
- **CAKIRPALOGLU, P**, *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada, 2012, 287 s. ISBN 978-80-247-4033-1.
- **ČSÚ**, *Pohyb populace*, 2013, (online), www.czso.cz
- **DUŠEK, K**, **VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A**, *Diagnostika a terapie duševních poruch*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 632 s. ISBN 978-80-247-1620-6
- **FAZEL, S**, **DANESH, J**, *Serious mental disorder in 23 000 prisoners: a systematic review of 62 surveys*, *The Lancet*, 2002, (online) [http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(02\)07740-1/abstract](http://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(02)07740-1/abstract)
- **HÁLA, J**, *Penologie – rozšířený sylabus přednášek*, dostupný na <http://penologie.hala.sweb.cz/2.htm>
- **HÁLA, J**, *Sociální práce s maladjustovanými osobami*, dostupný na <http://penologie.hala.sweb.cz/>
- **HÁLA, J**, *Teorie a praxe vězeňství II.*, České Budějovice: ZSF JČU, 1999, ISBN 80-7040-376-4
- **HÁLA, J**, **SOUDKOVÁ, P**, *Jak mluví čeští vězni: místo a úloha vězeňského argotu*. 1. vyd. Praha: Vězeňská služba Česká republika, 2002, 58 s. ISBN 80-238-9463-3.
- **HENDL, J**, *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, 1. Vydání, Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-040-2
- **JIŘIČKA, J**, *Terapie zaměřená na trestný čin*, *České vězeňství*, 03/2014

- **KÁPLOVÁ, V**, *Extramulární aktivity v roce 2014*, VV České Budějovice, VS ČR, (online) <http://vscr.cz/ceske-budejovice-71/informacni-servis-1574/aktuality-1202/extramuralni-aktivity-2014>
- **MILLON, T**, *Personality disorders in modern live*, John Wiley & Sons; 2nd Edition, 2004, 624 str., ISBN-13: 978-0471237341
- **MKN-10**: Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: desátá revize, aktualizované vydání k 1. 1. 2013, (online), dostupné na <http://www.uzis.cz/cz/mkn/F60-F69.html>
- **NAKONEČNÝ, M**, *Psychologie osobnosti*, Praha: Academia, 2009, ISBN 978-80-200-1680-5
- *Pojetí normality*, Nakladatelství Portál s.r.o., (online) dostupné na <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=21153>
- **PRAŠKO, J** a kol., *Poruchy osobnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 359 s. ISBN 80-7178-737-x.
- **RANDÁK, J**, *Co je specko*, České vězeňství 03/2014, s. 3
- **REHN u.a.**, *Behandlung gefährlicher Straftäter*, Herbolzheim: Centaurus Verlag, 2. Überarbeitete Auflage, 2001, ISBN 3-8255-0315-1
- **RULÍK, J**, *Racionalizace jako obranný mechanismus vězňů*. České Budějovice, 2012, bakalářská práce, vedoucí práce: PhDr. Hála,
- **ROBINSON, D, J**, *Poruchy osobnosti podľa DSM-IV: vysvetlené*. Trenčín: Vydavateľstvo F, 2002, 138 s. ISBN 80-88952-06-9.
- **SYŘIŠŤOVÁ, E**, *Normalita osobnosti*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1972,
- **SMOLÍK, P**, *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací, nástin nozologie, diagnostika*. Praha: Maxdorf, 1996, 504 s. ISBN 80-85800-33-0.
- **SOCHŮREK, J**, *Kapitoly z penologie III.*, Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3.

- **SOCHŮREK, J**, *Úvod do sociální patologie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2009, ISBN 978-80-7372-448-1
- **SUHLING, S**, *Behandlung gefährlicher und swieriger Straftäter*, Forum Strafvollzug, 5/2011, s.277, ISSN 1865-1534
- **SVOBODA, M**, a kol., *Psychopatologie a psychiatrie: pro psychology a speciální pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 317 s. ISBN 80-7367-154-9.
- **Trestní zákoník**, č. 40/2009 Sb., účinný od 1. 1. 2010
- **VÁGNEROVÁ, M**, *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
- **VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, A**, *Pacient s poruchou osobnosti*,(online) <http://web.archive.org/web/20090806220008/http://www.svl.cz/files/public/svl/prednasky/Poruchy-osobnosti.pdf>
- *Propuštění vězni marně hledají práci, recidiva pak roste*, článek ČT, (online) 20.5.2014, autor:ver <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/273835-propusteni-vezni-marne-hledaji-praci-recidiva-pak-roste/>

8. SEZNAM PŘÍLOH

- PŘÍLOHA Č. 1** - Souhlas s účastí na výzkumu
- PŘÍLOHA Č. 2** - Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm
- PŘÍLOHA Č. 3** - Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm
- PŘÍLOHA Č. 4** - Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm
- PŘÍLOHA Č. 5** - Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm
- PŘÍLOHA Č. 6** - Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm
- PŘÍLOHA Č. 7** - Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm
- PŘÍLOHA Č. 8** - Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm
- PŘÍLOHA Č. 9** - Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm
- PŘÍLOHA Č. 10** - Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm
- PŘÍLOHA Č. 11** - Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm

PŘÍLOHA Č. 1

SOUHLAS S ÚČASTÍ NA VÝZKUMU

Informace o výzkumu

V rámci diplomové práce s názvem Vězni se specifickými poruchami osobnosti bude realizován výzkum formou narativního rozhovoru. Získané informace budou interpretovány ve výzkumné části práce.

Všechny získané údaje jsou považovány za důvěrné a stejně tak veškeré identifikační údaje, které by mohly vést k odhalení identity respondentů, budou vynechány či změněny. Získané informace budou využity pouze pro potřeby diplomové práce.

Písemný souhlas s účastí na výzkumu

Tímto prohlašuji, že jsem byl informován o podmínkách účasti ve výzkumu a o důvěrnosti mnou podaných informací.

„Souhlasím s poskytnutím informací panu Rulíkovi, studentovi 2. ročníku oboru Etika v sociální práci na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích v rámci výzkumu k jeho diplomové práci.“

V Českých Budějovicích dne

.....

podpis

PŘÍLOHA Č. 2

Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm M. Š.

V rozhovoru jsem označen jako „**T:**“ (tazatel) a vězeň jako „**D:**“ (dotazovaný)

T: „Dobrý den, jsem velice rád, že jste souhlasil s účastí na mém výzkumu, který dělám v rámci závěrečné práce ke svému studiu. Jedná se o to, že bychom spolu měli udělat rozhovor, který spočívá v tom, že byste mi měl vlastními slovy popsat Váš život od samotného dětství, přes dospívání, vzdělání, rodinu, vztahy, práci jakou jste měl, trestnou činnost za kterou jste odsouzen a následně jak na současný stav nahlížíte a jak vidíte svojí budoucnost. Já se Vás následně doptám na nějaké podrobnosti, bude-li to třeba.“

D: „Dobrý den, předem se chci ale ujistit, že tam nikde nebudu uveden a nebude tam napsaný moje jméno. Prostě aby nikdo nepoznal, že jsem to já.“

T: „Opravdu můžete být v klidu, protože ve své práci neuvádím žádná fakta, která by mohla vést k Vaší následné identifikaci, o tom Vás zcela ujist'uji.“

D: „To jsem rád, nerad bych aby si to někdy přečetla moje rodina nebo tady ty muklové.“

T: „Zajímá mě, proč zrovna rodina? Ale k tomu se dostanete v průběhu svého vyprávění – vezměte to tedy tak nějak od začátku.“

D: „Víte je mi 21 let, jsem ve vězení podruhé a to vlastně díky svým rodičům. Narodil jsem se tady v Čechách a už jako malý jsem trpěl hyperaktivitou. Vyrůstal jsem v paneláku ve 3+1 s oběma rodičema a taky se dvouma staršíma sestrama a mladším bráchou. Všechny děti jsme měli jeden pokoj a byl to doslova boj o všechno. Prostě když jsem něco chtěl, tak jsem si to musel vzít. Máma nikde nedělala a táta chodil občas na brigády, kdyby byl zaměstnaněj, tak bysme neměli takový příjmy, to mi říkala máma. Do školy jsem chodil normálně, ale skončil jsem jí v sedmičce, dál jsem se nedostal. Byli proti mně všichni. Já jsem se učil, ale některý věci prostě byly nad moje síly a taky si myslím, že se o to hodně postarali ty učitelky. Sehnat práci je v tomhle státě nemožný a když se mi povede najít nějakou brigádu, tak mi nedají víc jak 30,- Kč/hod. Je to prostě blbý. Ale celkově když to vezmu, tak jsme se špatně neměli.“

Oblečení a jídlo jsme měli doma v pohodě. Když jsem chtěl něco lepšího, tak mi pomohla babi nebo strejda. On dělal toho pasáka a tak měl peněz dost. Jenže když jsem něco od něj dostal, tak jsem to většinou hned prodal nějakému kamarádovi. Kamarádů jsem tak měl dost. Občas, když jsme neměli co dělat, tak jsme se vsázeli, kdo ukradne něco ze supráče (supermarket). Většinou to byly ale blbosti jako vodka a tak. Jednou nám nabízel strejda, že by pro nás měl kšeft s nějakým rakušákem. Měli jsme před ním být jako ty, jak se to řekne. No prostě ty buzeranti. Mělo to být za hodně peněz. Šel jsem do toho já s kamarádem. Když ten chlívák přijel, tak jsme ho s tím kamarádem zbili a sebrali mu všechno, co u sebe měl. Bylo to asi 350 Euro, nějaký mobil a pak samý blbosti. Ten šmejd nás ale udal bengům. No a našli tam nějaký naše otisky a pachovky. No a už jsem byl v base. Dostal jsem ještě jako mladistvej 3roky za elpaso (loupěžné přepadení). V krimu to bylo v pohodě, jen mě občas někdo dal po hubě. Byl jsem propuštěnej podmíněčně s dohledem probačního úředníka. Jenže jsem jel sbírat jablka do Itálie a tak jsem se nedostavoval. Soudce na mě vydal hned zatykač a jsem tu znovu. Co bude v budoucnu nevím. Potřeboval bych, aby mi někdo dal nějaký bydlení a práci. Mám teď něco přes sociální pracovníci vyjednaný, tak snad to bude dobrý. Já se ale musím vyhýbat těm kámošům. Oni mě do toho dostanou a já jsem tak blbej, že vždycky jdu s nima, ale nikdy z toho nic nemám. Co víc chcete slyšet?“

T: „No například, jestli máte hradit nějaký dluhy, jestli jste ve výkonu v kontaktu s rodinou, zda jste bral nějaké omamné a psychotropní látky apod.“

D: „To myslíte jako drogy? To jsem zkusil jednou právě s partou. Koupili jsme si piko (pervitin). Ale chtěli za to hrozný prachy a ty já jsem neměl a navíc nás asi podvedl, protože to se mnou nic nedělalo. Víckrát jsem to nezkoušel. Dluhy mám, musím zaplatit škodu tomu rakušákovi asi 20tis., pak po mě chce pojišťovna zaplatit to léčení to je 13tis. a potom peníze za basu. Celkově dlužím asi okolo 50tis.. Do basy za mnou chodí jenom babička a ségra. Máma odjela do Anglie a táta teď taky sedí, on má za sebou asi 12 let.“ (respondent se směje.)

T: „A jak je to s Vámi a vztahy v okolí?“

D: „To myslíte jako sex? No to jsem už měl hodněkrát. Já jsem na holky, ale v base jsem jednou měl něco s klukem. On mi za to dával cigára a kafe a nakupoval mi věci. To bylo ale během toho prvního trestu.“

T: „Spíš jsem to myslel, jestli jste měl nějakou přítelkyni, jestli jste s někým žil a vedl společnou domácnost.“

D: „No tak když jsem měl asi sex, tak jsem měl holky né? To je jasný z toho co už jsem řekl. Už mě to tu nebaví. A myslíte, že by šlo zařídit, aby nás dneska dali na televizi?“

T: „Nebudu Vás dále tedy zdržovat. A tu televizi musíte řešit s kompetentními pracovníky.“

D: „To jako nebudu z toho vůbec nic mít? Vždyť jsem Vám řekl všechno né? Jděte všichni víta kam s Vašema výzkumama. Už nikdy.“

T: „Bylo to Vaše svobodné rozhodnutí se zúčastnit tohoto výzkumu a nikdo Vám za to nic nesliboval. Šel jste sem čistě dobrovolně. Tím bych náš hovor ukončil.“

D: „No dobrovolně jsem šel, ale myslel jsem, že z toho alespoň něco bude i pro mě. S Bohem!“

PŘÍLOHA Č. 3

Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm V. V.

V rozhovoru jsem označen jako „**T:**“ (tazatel) a vězeň jako „**D:**“ (dotazovaný)

T: „Dobrý den, dneska jsme se sešli za účelem provedení rozhovoru k mému výzkumu a předem Vám chci poděkovat za ochotu. Rozhovor by měl být resp. Vaším vyprávěním o vlastním životě. Tedy od dětství, přes vyrůstání, rodinu, partnerské vztahy, problémy, které Vás v životě potkaly, pokud takové nějaké byly, dále pak k trestné činnosti. Chtěl bych znát Váš pohled na současný stav, ve kterém se nacházíte až po výhled do budoucnosti.“ Budu-li mít nějaké dotazy, tak na ty se dostaneme až po Vašem vyprávění, do kterého Vám nebudu vstupovat.“

D: „Dobrej, chápu. Takže je mi 33 let a narodil jsem se v..... a dětství jsem měl skoro normální, asi jako každěj. Mamka byla v pohodě a táta taky, jen se nesměl napít, což se u něj stupňovalo. Když byl napitej, tak na nás docela často řval a někdy nás zmlátil, včetně mamky. Ale jak říkám, to bylo jen někdy. Jinak jsme byli jako normální rodina. Jezdili jsme na dovolenou a s bráchou jsme chodili na ZŠ, kterou jsem normálně dokončil. Pak jsem šel na Střední školu, ale té jsem byl vykopnut. Tak jsem šel na SOU a to jsem dokončil. Jsem vyučenej řezník. Proto teď ve výkonu bych mohl makat v kuchyni. Během střední jsem chodil s několika holkama, ale vždycky to nějak ztroskotalo. Práci jsem měl už hodně, ale vždycky mě po chvíli propustí nebo já odejdu. Nevím proč se to tak děje. Zhruba před pěti lety jsem si našel družku a mám s ní dítě. Bohužel mě opustila kvůli mým problémům se zákonem. Já jsem prudší povaha a tak se občas někde poperu a to se jí taky nelíbilo. Mám určený alimenty 1.000,-Kč/měs., ale nemám kde na to brát. Nechápu, proč je po mě vůbec chce, když její fotr je papaláš někde na radnici a je těžce v balíku. Myslím, že se má až moc dobře a o dceru se stejně víceméně stará její máma, protože ona je to smažka (uživatelka OPL). No a budoucnost, tu nevidím nijak dobře. Nemám prostě kam jít a jako abych se někoho doprošoval, na to kašlu. Rodiče už nežijou a brácha taky sedí, je to blbec. To je asi všechno. Radši se zeptejte, aby to mělo cenu.“

T: „Jste to vzal docela hopem. Zajímali by mne podrobněji rodinné vztahy, otázka Vašeho bydlení, taky proč si myslíte, že Vaše pracovní i partnerské vztahy nikdy

netrvají delší dobu a jsou víceméně krátkodobé? Vídáte se s dcerou? Máte dluhy, jaké? A prostě zkuste to pojmout víc podrobněji.“

D: „Bydlel jsem doma do 15let. Potom jsem šel na intr. Jezdil jsem na víkendy domů, jenže když jsem přijel, byl táta většinou nalitej, často mi vyčítal, co ho stojíme s bráchou peněz a že stejně ze mě nic nebude. Jenže už se to nedalo moc snášet, tak jsem proti němu párkrát vystartoval. Pobili jsme se a on mě vyhodil z domu. Bydlel jsem kde se dalo a proto jsem skončil i tu střední školu. Nebylo na placení intru, tak jsem vždycky bydlel u nějaký holky a nebo jsem byl v lágru. Na bydlení jsem většinou nepřispíval, oni to nechtěli. No svoji dceru jsem neviděl už dva roky, nevím, kam se odstěhovali. Chce platit alimenty, ale já nevím, kam jí to mám posílat. Myslím si, že vina není úplně na mojí straně a proto teď sedím neprávem. Nevím, proč mě v práci nechtějí, myslím si, že dělám dobře a jsem šikovnej. Jo párkrát jsem si ulil nějaký maso, ale kdo si v dnešní době nepřihraje malou domů. Holky se mnou nevydrží nevím proč, dělám, co jim na očích vidím a pořád je to málo. Dneska jsou všechny na prachy. Dluhů moc nemám, jen ty alíky (alimenty) dohromady asi 12tis. Jak říkám, to jí určitě nevytrhne. Nemusela to hned dávat k soudu – asi se mi chtěla pomstít. Já jsem jí vytáhl ze špíny a z drog a ona se mi takhle odvděčila. Když vylezu z basy, myslím, že zase něco provedu. Mě vždycky někdo vytočí, já mu dám po hubě a už se to veze. Nikdy jsem nekradl ani neznásilňoval, bráním jen sebe. To je všechno.

PŘÍLOHA Č. 4

Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm F. T.

V rozhovoru jsem označen jako „**T:**“ (tazatel) a vězeň jako „**D:**“ (dotazovaný)

T: „Zdravím, na začátku našeho rozhovoru Vám chci poděkovat, že jste souhlasil s jeho provedením. Měl by probíhat tím stylem, že mi budete vyprávět o Vašem životě od dětství až po současnost. Jak a kde jste vyrůstal, rodinu, školu, kamarády, práci, trestnou činnost a zkrátka vše důležité co Vás napadne. Pakliže si rozumíme, tak můžete rovnou začít.“

D: „Já Vám rozumím, jen mi přesně není jasné k čemu Vám to bude a jestli tam budu někde uvedenej.“

T: „Rozhovor mi poslouží ve výzkumu k mé závěrečné diplomové práci v rámci mého studia na VŠ a mohu Vás ujistit, že veškeré skutečnosti, které by vedly k Vaší identifikaci, budou pozměněny. Vidím, že kýváte, tak můžeme začít.“

D: „Takže pocházím z velkoměsta, kde jsem vyrůstal a žil až do zadržení policií a vzetí do vazby a následně do výkonu trestu. Je mi 28let a mám oba rodiče. Matka je uklízečka a otec řidič autobusu. Žijeme v panelákovém bytě 4+1 na sídlišti. Navštěvoval jsem Základní školu a poté Střední průmyslovou školu, kterou jsem zdárně ukončil maturitou. Bohužel se mi nedařilo dlouho sehnat práci v oboru a tak jsem si udělal řidičské oprávnění a začal jsem jezdit s MHD jako můj otec. Tato práce mě moc nenaplňovala, ale poznal jsem zde svou přítelkyni, která pracovala jako dispečerka provozu. Chtěli jsme se osamostatnit a tak jsem si vzal hypotéku a koupili jsme byt. Všechno bylo fajn a tak jsme založili rodinu. Máme spolu malého syna. Bohužel jsem se dostal do finančních problémů, protože přítelkyni přestala chodit výplata a pobírá rodičovský příspěvek od státu ve výši 7tis. Kč a společně s mým příjmem to nestačilo na pokrytí našich nákladů. Rodiče nemají moc peněz a tak jsem je nechtěl svými problémy zatěžovat. Pak mě kontaktoval starší známý, jestli si nechci přivydělat docela dobrý peníze. Šlo o převezení auta z Německa do ČR. Že prý ho tam koupil, ale nemůže pro něj jet. Bohužel k mojí smůle jsem na to kývnul, jenže pak jsem zjistil, že se jednalo o kradený vůz, chytli nás policajti a byl průser. I přesto, že jsem byl prvotrest, tak jsem rovnou dostal 2 roky nepodmíněně. Víím, že to byla chyba. Hlavně mě mrzí, že tím

především trpí moje rodina. Peníze jsem žádný samozřejmě nedostal a bručím jenom já. Manželka je z toho na prášky, musela se odstěhovat s malým ke svým rodičům a byt nám banka vzala, protože jsme přestali pravidelně splácet. Je to všechno jedna velká blbost. Až vylezu ven, půjdu zase jezdit s autobusem, mám to přislíbené, tak doufám, že mě pustí na půlku. Jsem z toho všeho hrozně smutnej, ale to jsem celej já. Rodiče jsou ze mě taky nešťastný, ale teď už to zpět nevezmu, ale já to vážně dělal proto, abych uživil svojí rodinu. Nevím, jak bych řešil tu tíživou situaci dneska, ale když jsem si mohl vydělat 50tis. jenom za jednu cestu? Vy byste do toho nešel?“

T: „Určitě nešel, protože to za ty problémy určitě nestojí, což jste sám asi poznal. A vydělat tak rychle tolik peněz, muselo Vám být jasné, že je to nějaká levota. Spíš mi ještě řekněte něco o Vašem dětství a rodině. Potom to bude už asi všechno.“

D: „No normální rodina. Mamka, tatka a já. Jezdili jsme na dovolenou, chodili jsme na výlety, když jsem zlobil, dostal jsem po hubě a když jsem byl hodnej, měl jsem skoro všechno, co bylo v možnostech rodičů. Táta s mámou vždycky chtěli ještě druhé dítě, což se jim už nepodařilo a tak jsem jedináček. A jak to u jedináčků bývá, byl jsem rozmachánek.“

PŘÍLOHA Č. 5

Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm D. Č.

V rozhovoru jsem označen jako „**T:**“ (tazatel) a vězeň jako „**D:**“ (dotazovaný)

T: „Dobrý den, jsem rád, že jste přijal nabídku zúčastnit se mého výzkumu, který dělám v rámci své závěrečné práce na VŠ. Naším úkolem je udělat spolu rozhovor, který bude spíše takovým Vaším vyprávěním o všem důležitém ve Vašem životě. Začneme kolik je Vám let a následně chronologicky od dětství, až po současnost. Zahrňte rodinu, dětství, vzdělání, trestnou činnost, jak se díváte na současné odsouzení a taky výhled do budoucnosti. Nebude-li to nutné, nebudu Vám do vyprávění nikterak zasahovat a případné doplňující dotazy Vám položím na konci. Jestli Vám to takhle stačí, tak můžeme začít.“

D: „Rozumím tomu. Je mi 41let a ve vězení jsem po třinácté. Celkem mám odsezeno 18let s přestávkama. Většinou jsem byl odsuzován za výtržnictví a za loupeže.“

T: „Musím Vám do toho vstoupit, trestná činnost mne samozřejmě zajímá, ale rád bych, abyste začal vyprávět od dětství, tak abych si z Vašeho povídání mohl utvořit celek.“

D: „Aha, já myslel, že chcete jen trestnou činnost. Tak znovu. Je mi 41let. Jako malej jsem bydlel s tátou, máma mi umřela při porodu. Táta si vždycky domů přivedl nějakou ženskou, ale vesměs to byly ty hospodský pipky. No táta docela chlatal a tak se o mě převážně starala jeho máma. Chodil jsem na základku a tu jsem ukončil normálně. Dostal jsem se na učňák, ale hned mě vyhodili, protože jsem během prvního měsíce profackval učitele. Byl to arogantní parchant, co se povyšoval a tak jsem ho sestřelil. Mohl si za to sám. Práci jsem si vždycky našel nějaký melouchy za pár kaček, jinak jsem žil z podpor a dávek. Od patnácti jsem začal chlstat a dělal jsem takový drobný pí.....y. Vždycky jsem něco ukradl nebo rozbil, aby nebyla nuda. Táta na mě neměl čas, protože byl věčně nalitej. Občas se snažil mě vychovávat – tzn. že mě zrubal jako žito. No, a když jsem byl už větší, tak jsem se nenechal a byli jsme často v sobě. Já jsem měl problémy s pitím, vždycky pak do mě někdo zavandroval a tak jsem mu dal po hubě. Kvůli tomu jsem byl několikrát v base. No pak na mě něco zkoušel takovej fracek v base a tak jsem mu to vysvětlil. Za něj teď sedím, protože jsem mu dal pár ran do klobouku (pozn. odsouzený se směje). Dostal jsem za to 4roky do ostrahy. No a co bude, až vylezu ven? No to já nevím. Uvidíme, ale nemám kam jít. Takže půjdu

k nějakému kamarádovi. Myslím, že se sem vrátím, protože nebudu mít prachy a takovýho zapráskanýho mukla jako jsem já, nikdo nepodpoří. Takže udělám nějakou velkou ránu a zdrhnu někam za hranice, když mě nechytí. To je asi všechno z mého života. Co jste asi čekal? Můj život je chlast, pár zdí a vzduch cezenej přes katr.“

T: „Ještě mi řekněte, jestli jste někdy měl partnerku nebo nějaký vážnější vztah a proč si myslíte, že pro vás není možné se normálně začlenit do společnosti, vždyť existuje mnoho společností, charit a občanských sdružení, kteří se zabývají pomocí sociálně slabším a též právě lidem vracejícím se z výkonu trestu?“

D: „Já jim na pomoc kašlu, nikoho jsem se nikdy o nic neprosil, a když na to přijde, dokážu si pomoc sám. A co se týká ženských, tak jsem měl vždycky jen „píchačky“, žádná by se mnou nevydržela. Už mě odveďte zpátky na lágr, víc Vám toho stejně neřeknu.“

T: „V pořádku, mě tohle stačí. Děkuju moc za rozhovor.“

D: „Stejně tam o mě napíšete, ty Vaše chytrý kecy a uděláte ze mě jenom idiota. Tahle společnost si lidí vůbec neváží, natož když se proviníte.“

PŘÍLOHA Č. 6

Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm F. S.

V rozhovoru jsem označen jako „**T:**“ (tazatel) a vězeň jako „**D:**“ (dotazovaný)

T: „Dobrý den, předem našeho rozhovoru Vám chci poděkovat, že jste ochotný se ho zúčastnit, za účelem provedení výzkumu, který je důležitý pro mou diplomovou práci. Tenhle rozhovor by měl být resp. Vaším vyprávěním o vlastním životě, jak jste vyrůstal, z jaké rodiny jste, vzdělání, současnou Vaší situaci a předpoklad do budoucna. Já Vám do povídání vstupovat nebudu. Popřípadě bych se na jeho konci doptal na pár detailů. Pakliže s tím takhle souhlasíte, tak nic Vám nebrání v tom, abyste začal.“

D: „I když sice nevím, jestli Vám budu k něčemu prospěšný, ale nedělá mi problémy si s Vámi povídat o sobě. Svůj život jsem si podělal, takže nic příjemného, ale nejsem jedinej v týhle blbý společnosti.“

T: „Dobrá tedy, zkuste vyprávět a uvidíme. Jsem si jistej tím, že rozhovor s Vámi bude užitečný. Jen to prosím vezměte od samotného dětství a tak.“

D: „Takže v současný době je mi 32 let. Jako malej jsem vyrůstal na vesnici nedaleko Českých Budějovic. Měl jsem oba rodiče, bydleli jsme společně v rodinném domku. Ještě jsem měl staršího brácha. Chodil jsem normálně do školky a do základky. Jednou jsme celá rodina jeli na dovolenou do Českýho ráje a měli jsme bouračku, při který na místě zemřel můj brácha a táta potom v nemocnici. Já jsem byl dlouho v nemocnici, měl jsem něco s hlavou a plící. Máma měla zlomený nohy a pánev. Když jsme se vrátili domů, tak jí z toho přeskočilo. Přestala chodit do práce, začala hodně pít a o mě se vcelku moc nestarala. Nakonec skončila na léčení a já u babičky a dědy. Ve škole jsem nebyl nějakěj šprt, spíš jsem patřil k těm horším, několikrát jsem měl dvojku z chování a třídní důtky byly normální. Po základce jsem se dostal na odborné učiliště. Měl jsem se vyučit mechanizátorem zemědělských strojů, ale nedokončil jsem to. Když mi bylo 17, poznal jsem pár lidí, který mě vzali mezi sebe a cítil jsem se s nima fajn. Jenže jsem se díky nim dostal do problémů a začal jsem experimentovat s pervitinem, na kterým jsem se potom stal závislej. Peníze jsem nikdy nevydělával, protože mě nikde nechtěli. Chodil jsem „na černo“ dělat výkopový práce, ale pak jsem několikrát nedostal zaplaceno. Stěžovat jsem si nikde nemohl, protože jsem tam nebyl oficiálně a tak se těm

vydřiduchům nic nestalo a já jsem ostrouhal. Tohle totiž ten náš zapráskanej stát umožňuje. Podporu jsem taky nedostal, protože jsem neměl oddělanejch 12 měsíců. Bral jsem jenom životní minimum, jenže to jsem většinou utratil obratem za pervitin a potom jsem musel začít krást, abych měl co do huby. Zvrat přišel, když jsem šel dobrovolně na léčení do komunity do „Červeňáku“. Poznal jsem se tam s jednou holkou, začali jsme si spolu, jenže nám to ujelo a ona otěhotněla. Jak se to provalilo, oba nás vyhodili, protože v komunitě jsou intimní vztahy zakázaný – prej to narušuje léčbu. Šli jsme na ubytovnu. Platili jsme jí z jejích peněz, a když neměla, tak jsem něco ukradnul nějakým pracháčům - ty mají všeho dost a ta trocha co jsem si vzal, jim neubude. Ona mi ale zahýbala a chodila za svým bývalým a začala znova brát. Já chtěl, aby s tím přestala, když čekala to malý, ale občas něco sehnala i pro mě, a tak jsme si dávali spolu a byl jsem v tom zase. Pak se nám narodila holka. Měl jsem jí rád, ale ona nepřestala brát a vrátila se k bejvalýmu. Chtěla po mě alimenty, ale kde jsem na ně asi měl brát?!“ To samé jsem řekl i u soudu, jenže soudkyně byla ženská – určitě to byla ta feministka. Vůbec jí nezajímalo, že jsem bez práce a dala mi 2tis. alimenty. No a když jsem neplatil, tak jsem se dostal do kruhu. Dostal jsem veřejně prospěšný práce, ty jsem neudělal a byl jsem poprvé v base. Tam jsem poznal pár týpků, se kterejma jsem po propuštění začal „spolupracovat“. Dělalý jsme nějaký „čorky“(krádež)⁹⁵ a jednou jsme přepadli nějakýho pracháče. Jenže mě udala vlastní babka, která mě poznala v novinách na fotce a naprášila mě fízlům. No a za to a další alimenty jsem dostal pět let na tvrdo do ostrahy a jsem tady. No a budoucnost? Copak asi tak můžu dělat. Jsem blbá smažka co nemá ani výučák a nikde mě nevezmou. Alimenty platit nebudu, protože nemám z čeho a stejně jsem tu svojí holku nikdy neviděl a k babce už se nevrátím, když mě naprášila. Rodinu prostě nemám a v tomhle světě se nechytanu, nemám kam jít. Prostě vylezu, budu zase krást, než mě zase zavřou... To už Vám asi stačí ne?! Mě už zase chytá nerv.“

T: „Ale buďte v klidu, nejste rozhodně sám, kdo má podobné problémy a existují instituce, které se zabývají pomocí lidem jako jste vy.“ Jen bych se Vás zeptal na pár otázek ještě, jestli dovolíte?“

⁹⁵ HÁLA, J, SOUDKOVÁ, P, *Jak mluví čeští vězni: místo a úloha vězeňského argotu*. 1. vyd. Praha: Vězeňská služba Česká republika, 2002,

D: „No tak se ptejte.“

T: „Snažil jste se kontaktovat někdy onu přítelkyni, abyste viděl svou dceru? Nepřemýšlel jste o dodělání si vzdělání nebo rekvalifikací, aby jste měl více šancí se uchytit na trhu práce a mohl se tak normálně zařadit do společnosti? A co pro Vás znamenají drogy dneska?!“

D: „Vezmu to od konce. Co jsem ve výkonu trestu, tak jsem čistej. Už mi to ani nechybí a nechci se k tomu vrátit, stojí to moc peněz a na to nemám. Jenže se chytnu vždycky blbejch lidí a je to zase víte kde. Na vzdělání už kašlu, nebudu ze sebe dělat šaška, abych si šel sednout do lavice mezi puberťáky a hrál si na něco, co nejsem. Tady jsem někdo. Bejvalka se údajně odstěhovala někam na sever a nemám na ní kontakt. Ona ani ta holka mě nezajímají, nikdy jsem jí neviděl. Prostě mě to totálně štve, společnost venku je shnilá. Když půjdu do práce, tak se mnou každěj bude vydrbávat a abych chodil za 50,-Kč na hodinu někam, to mě ani nehne.“

T: „Máte nějaké dluhy a myslel jste někdy na ty poškozené, jak to vnímají, co jste jim způsobil apod.?“

D: „Dlužím zhruba 250tis. Kč. Za alimenty asi 80tis. a zbytek je náhrada škody z trestné činnosti. Poškození mě vcelku nezajímají. Nikdy jsem neobral žádnýho chudáka, aby mě tížilo svědomí a těm pracháčům, to chybět nemusí. I když některý chtějí u soudu po mě zaplatit škodu a těm se opravdu vysměju – ubožáci.“

T: „Díky za rozhovor, to bude všechno.“

D: „Stejně to bylo k ničemu.“

T: „To si nemyslím, pro účely mého výzkumu to bude postačovat. Díky“

PŘÍLOHA Č. 7

Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm D.P.

V rozhovoru jsem označen jako „**T:**“ (tazatel) a vězeň jako „**D:**“ (dotazovaný)

T: „Dobrý den, díky že jste ochoten podílet se na mém výzkumu. Na začátku Vám řeknu, jak si představuji průběh našeho rozhovoru. Mělo by to spíše být takové vyprávění o Vašem životě a to od dětství až po současnost. Chtěl bych vědět o Vás co možná nejvíc, budu rád, když se dostanete i k odsouzení, pro které jste v současné době vězněn. Pakliže budu mít nějaké otázky, zeptám se Vás na ně až na konci. Rozumíme si?“)

D: „Rozumím. Je mi 20 let. Mám mámu i tátu, ale bohužel se o mě moc nestarají. Resp. skoro vůbec, spíš je zajímavý jen prachy, které na mě pobírali. Táta i máma několikrát seděli v base. Proto jsem byl převážně v Dětském diagnostickém domově, kde jsem taky dělal základní školu. Táta mámu hodně bil. On hodně fetoval a máma pila, jednou jsem viděl, jak ho bodla nožem do břicha, když to po ní chtěl a ona byla opilá. Byla to velká hádka a potom ho bodla. Bylo to, když mi bylo 7let. No a pak za to šla sedět. Dostala 9let za pokus o vraždu. Táta kradl a loupil. Prostě dělal co se dalo, aby sehnal peníze. Od 9let jsem ho neviděl, to jsem byl v tom diagnostáku. Jenže jsem z něj často s kámošem zdrhnul. Bydleli jsme tak různě, kde se dalo. Občas jsme něco štípli, aby bylo na jídlo. Potom kámoš sehnal marihuanu a tak jsme jí začali hultit. Bylo to fajn, takovej únik od reality. Potom nás ale sebrali policajti a odvezli zpátky do pastáku. Tam jsme zase nějaký čas byli, ale byla tam nuda a byl to tam samej dement, takže když jsme měli vycházku, tak jsme zase zdrhli. Byl jsem spíš mimo než tam a bylo to fajn. Poznal jsem plno fajn lidí. Bylo mi asi 14let, když jsem poznal pervitin. Kámoš mi ho bouchnul přímo do žíly. To byl úlet. Prostě paráda. No jenže pervitin stál hodně peněz, který jsem neměl a tak jsem pro toho kamaráda začal dělat sklepy. Vždycky jsem štípnul nějaký pěkný kolo nebo náradí. Prostě něco co mělo větší cenu a ne jak nějaký blbeček co by kradl kompoty. Když se to prodalo, tak mi kámoš z toho dal nějaký peníze, ale já jsem je hned profetoval. Ale všeho do času. Podle otisků a pachovek na mě přišli policajti a soudkyně mě dala do vazby. Nechápu to, přece jsem jí dal písemnej slib, že budu sekat latinu, ale nevěřila mi. No, tak jsem poznal jako můj fotr, co je to basa. Tenkrát jsem dostal pár měsíců, asi aby mi ukázali bu-bu-bu. Když jsem vylezl,

šel jsem zase k tomu kámošovi, jenže ten byl úplně hotovej. Myslel, že jsem ho naprášil a nic mi nedal. No tak jsem se potloukal kde se dalo, až najednou mi ruplo v bedně a já začal dělat benzínky. Bylo to docela dobrý. Chodil jsem tam jen tak s nožem, žádnou zbraň jsem neměl a vždycky jsem si vytipoval, aby tam byla nějaká starší ženská. Ty se většinou leknou – to říkali chlapi v base. Sypalo to docela dobře. Úspěšně jsem udělal dvě a na té další mě chytnul nějaký aktivní policajt v civilu. Následovala zase vazba a za ty loupeže jsem dostal už 3,5 roku, který právě dodělávám tady. To je asi všechno co mě napadá.“

T: „Jestli chápu dobře, tak tedy jste nedokončil základní školu a nikde jste doposud nepracoval. Jakou máte představu o svém budoucím životě? Přece není normální trávit ho, jak vy říkáte, v base?“

D: „Základku nemám, protože jsem jí dělal v tom past'áku, ale utíkal jsem. Mám hotovejch asi sedm tříd. Práci jsem nikdy neměl. Táta říkal, že mi „cigáni“ jsme se pro práci nenarodili – na nás makaj gádžové. No a máte pravdu, do vězení už nechci. Potřebuju, aby mi někdo pomohl, až vylezu ven. Myslím že půjdu na magistrát. Třeba se najde nějaká ubytovna nebo něco, kde bych mohl bejt. Asi budu i klidně pracovat, ale nebudu dělat žádnou dřinu. Nejsem otrok. No a kdyby se to podařilo, chtěl bych najít nějakou holku, abych měl s ní hodně dětí a sexu.“

T: „No, ale o ty děti se musíte umět postarat a bez práce to asi nepůjde? A když jste zmínil ten sex, zajímalo by mne, jak jste na tom celkově se vztahy? Měl jste nějaký trvalejší vztah?“

D: „O děti se budeme starat spolu. Si jí vezmu za manželku. No a žádný vztah jsem ještě neměl a kde asi taky? V past'áku a base těžko a venku jsem na to neměl čas. Užíval jsem si život.“

T: „To bude asi všechno. Díky za Váš čas.“

D: „Není vůbec zač. A myslíte, že když už se takhle známe, že byste pro mě neměl nějakou cigaretku?“

T: „Tak to opravdu neměl, protože nekouřím.“

PŘÍLOHA Č. 8

Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm P. H.

V rozhovoru jsem označen jako „T:“ (tazatel) a vězeň jako „D:“ (dotazovaný)

T: „Dobrý den, dneska jsme tu proto, abychom udělali ten rozhovor pro můj výzkum. Ten výzkum dělám v rámci své závěrečné práce na VŠ, což jste si ostatně přečetl v tom souhlasu, co jste podepsal. Rozhovor bude probíhat formou Vašeho vyprávění o životě, respektive o Vašem životě. Budu rád, když mi řeknete od dětství až po současnost. Když budu mít nějaký dotaz, zeptám se Vás až na konci. Jestli je všechno srozumitelné, tak můžete začít tím, kolik je Vám let.

D: „Všemu rozumím. Je mi 29 let. Mám oba rodiče, kteří jsou již přes 30let spolu. Otec je vysoce postavený úředník EU a matka je v domácnosti. Od mala jsme bydleli v rodinném domě společně s rodiči otce. Otec byl často někde na pracovních stážích, takže mě vesměs vychovávala matka. Normálně jsem vychodil ZŠ a poté SŠ ukončenou maturitou. Mám i Bc. titul z VŠ a v současné době studuji Mgr. na soukromé VŠ – i když vlastně v současné době jsem spíš tady v kriminálu né (smích)? Se školou jsem nikdy problémy neměl. No co dál, to že jsem pěkný kluk co má rád holky, které se ostatně vždycky okolo mě motaly – asi je nějak přitahuju (smích). V současné době jsem v trestu kvůli nebezpečnému pronásledování, ale je to blbost. Poslal jsem jí jen dvě smsky a hned z toho dělají, jak kdybych jí zavraždil. Otec ale už zaplatil právníky a podali jsme dovolání. Soudce vůbec nechtěl slyšet naše argumenty a odvolací Krajský soud shodil odvolání ze stolu pro nedůvodnost. Ale otec jim ukáže. Ještě se budou omlouvat. Zaplatil Sokola – ten mě z toho vyseká a za chvíli jsem venku. Chodil jsem s jednou a ta mě pak odkopla jako kus hadru. Přitom měla všechno. Kupoval jsem jí hadříky, voňavky a dokonce jezdila v mém bavoráku (BMW). Byla to taková modelka, co si myslela, že jí patří svět. Bydlela u mě v luxusním bytě, vozil jsem jí dvakrát za rok k moři, na hory a jí to stejně nestačilo. Nevím, co ještě chtěla. Vůbec se se mnou nebavila a odešla. Nevím proč, nikdy jsem jí nic nedělal. Je blbka. Se mnou se měla jako v bavlnce a teď si našla nějakýho Vencu s gumovkama a s traktorem. Vážně jí nechápu, ale má co chtěla. Já si zase nějakou snadno najdu. Ještě něco chcete vědět?“

T: „Ale jo, vcelku bych ještě měl pár dotazů. Jestli byste mi mohl říct, jak měli rodiče rozloženou výchovu, potom by mne zajímalo, jestli jste byl někdy v předchozích

letech už za něco odsouzen, zda jste někde pracoval a zda jste neměl někdy problémy spojené s Vaším chováním během vzdělání.“

D: „Problémy s chováním? Vám se zdám nenormální? Co si myslíte? Že nepoznám, jak na mě koukáte arogantně?“

T: „Prosím?! Zeptal jsem se pouze na to, zda jste měl ve škole ve spojení s Vaším chováním nějaké problémy. Netvrdil jsem, že se chováte tak nebo onak. Takže jestli se můžeme vrátit k těm otázkám výchovy, chování a zda jste byl v předchozí době již za něco odsouzen?“

D: „S chováním problémy nemám a nikdy jsem neměl! Vychovávala mě moje matka, protože otec byl furt někde v a jenom nám posílal prachy. Občas mne hlídali babka a děda z otcovi strany. Co se týče zaměstnání, tak jsem byl v jedné firmě jako asistent jednatele – to mi dohodil otec. No, jenže se po mě ten chlapík pořád vozil a já jsem byl taková slušně řečeno holka pro všechno a tak jsem dal výpověď. Od té doby jsem nikde nedělal. Otec mi posílá prachy a z nich já žiju, byt jsem od něj dostal k 18. narozeninám a tak si platím z těch peněz i energie a náklady. No a odsouzenej jsem již byl, ale právníci mě vysekali na podmínku. Bylo to za nebezpečné vyhrožování, ale to taky tak nebylo. Jenže když si holka něco usmyslí, tak tady se věří jí a nikdo už u soudu nekouká na druhou stranu. Kdyby řekla, že jsem jí znásilnil, tak sedím za znásilnění a nikdo by mi stejně nevěřil. Naštěstí má otec dlouhý prsty a peníze. Dneska všem jde jenom o prachy a platí tady to, co táta vždycky říkal – za peníze i v Praze dům, nebo tak nějak. Takže dobrý právníci mě z toho vysekali. Doufám, že mi teď tu podmínku nepropálí. Nerad bych tu trávil delší čas. Je to tu hrozně na palici. Každý vidí, že mám prachy a jsem hezkej, tak se na mě lepí jak buzny. Já se tu asi fakt zblázním, ale jak říkám, nikdo si radši nic nedovolí, poněvadž ví, kdo je můj otec.“

T: „Díky za rozhovor.“

D: „Rádo se stalo, přijďte zas, alespoň nebudu muset hnít mezi těma stěnama.“

PŘÍLOHA Č. 9

Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm L. C.

V rozhovoru jsem označen jako „**T:**“ (tazatel) a vězeň jako „**D:**“ (dotazovaný)

T: „Dobrý den, jsem tady za účelem provedení toho rozhovoru pro můj výzkum, se kterým jste souhlasil. Bude se jednat spíše o Vaše vyprávění, chtěl bych slyšet vše, co Vás napadne o vlastním životě. Od samotného dětství až po současnost. Také zahrňte Vaše vztahy k okolí a trestní minulost. Rovněž bych rád znal Vaši vizi do budoucna.“

D: „Dobrý den. Nemám problém s výzkumem, protože Vás znám už z předchozích odsouzení a vím, že jste férový chlap, takže Vám rád pomůžu. Takže se do toho dáme. V současné době je mi 42let. Pocházím ze tří dětí a bydleli jsme v takovém statku. Měli jsme doma normální hospodářství – krávu, králíky, prasata, husy a tak. Normálně jsem doma od mala musel makat a tak jsem se práce nikdy nebál. Chodil jsem na základní školu, kterou jsem dokončil normálně. Po základce jsem šel na lesní školu. Chtěl jsem být myslivcem a dělat u lesů. Mohl bych být doma a pomáhat rodičům. Tu školu jsem normálně dokončil. Potom mi umřela máma a zůstal jsem s otcem. Občas jsem chodil na pivo, ale nějak jsem to nezvládal a vždycky jsem se vylil do němoty. Táta už na všechno nestačil a já jsem se o něj nezvládal starat. Nakonec skončil v pečovatelském domě, tam žije pořád. Je mu tam dobře. Já jsem chvíli byl sám na tom statku, ale říkal jsem si, že k čemu to je, tak jsem krávu prodal a prasata zabil. U lesů jsem dělal, ale potom nás odkoupila nějaká společnost a nebylo to k tomu a já jsem se přestěhoval za prací na Šumavu. Prodal jsem statek, abych si mohl koupit nějaký bydlení. Našel jsem si partnerku, ale časem jsem zjistil, že mě podváděla skoro pořád. Skoncovalo to. Bral jsem docela málo peněz a nestačilo to na moje výdaje. Tak jsem si začal na černo přivydělávat. Prodával jsem zvěřinu, co jsem ulovil. Dalo se na tom docela dobře vydělat, jenže jsem to začal přehánět a přišli na mě. Takže jsem byl odsouzený a zároveň jsem přišel o práci. Žádnou jinou jsem si potom nesehnal a tak jsem postupně bral půjčky, ale nebylo z čeho je splácet. Občas jsem někomu pomohl se dřívím a tak, ale to bylo sotva na pivo. No a pak přišla exekuce, přišel jsem o byt, vlastně o všechno. Nic jsem neměl. Skončil jsem na ulici. No a tak jsem začal krást. Kradl jsem naftu z aut, potom jsem dělal nějaký sklepy a chaty. Chtěl jsem se jen uživit. No nakonec jsem skončil ve vězení natvrdo a tak se to nějak opakovalo. Ve vězení jsem poznal jednoho

chlapíka, co měl firmu na rozvoz jídla. Nabídnul mi, že po propuštění mě přijme. Opravdu se tak stalo. Jezdil jsem pro něj asi půl roku, ale výplaty nebylo nic moc. Pořád sliboval a sliboval, že přidá, ale nic. Tak jsem se domluvil s kámošem - ukradl jsem mu tu dodávku a prodali jsme jí do Německa na náhradní díly. No a za to jsem teď ve vězení na 2,5 roku. Prostě jsem to nezvládl, začal jsem chlastat a teď se v tom točím. Mám dluhy a nemám jak se z nich dostat ven. Jsem odsouzenej k tomu být kriminálníkem – to je asi ta moje vize do budoucnosti.

T: „Zkuste mi ještě povyprávět, jak vypadalo Vaše dětství a výchova?“

D: „No dětství jsem říkal. Vyrůstal jsem na statku a každéj den jsem musel makat okolo dobytka. To je moje dětství. Neměl jsem čas si chodit hrát s klukama, protože by mě táta zbil. Neměl rád, když jsem se toulal po vsi. Vždycky tvrdil, že se musíme snažit starat se o obživu. Byl jsem nejmladší ze tří. Měl jsem brácha a sestru. Ta odešla v 17ti někam za klukem. No a brácha byl na střední a na vysoký, domů jezdil jen občas, takže práce stála na mě. Naši ze mě udělali pracovní sílu, aby se nám dobře dařilo a můj brácha mohl dobře studovat. On měl všechno a táta se v něm vzhlídnul, mě bral jako toho posledního – jako „podržtašku“. Vlastně taky to tak dopadlo. Nikdo mu nepomohl, když máma umřela.“

T: „Říkal jste, že jste potom prodal ten statek a šel na Šumavu. Co Vaši sourozenci? Ty neměli žádněj podíl?“

D: „Vy si myslíte, že lžu jo? No já víte, jsem se jich neptal.“

T: „Děkuji za rozhovor.“

D: „Vážně si myslíte, že kecám co? Ale do toho jak a proč jsem prodal statek, Vám opravdu nic není. Prostě jsem ho prodal. Potřeboval jsem peníze na bydlení. Musel jsem se z tý zapráskaný vesnice odstěhovat, protože lidi tam byli jen na prachy a hrozně pomlouvali.“

PŘÍLOHA Č. 10

Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm J. V.

V rozhovoru jsem označen jako „**T:**“ (tazatel) a vězeň jako „**D:**“ (dotazovaný)

T: „Dobrý den, dneska jsem přišel udělat s Vámi ten rozhovor pro můj výzkum, který zpracovávám do své diplomové práce. Bude probíhat spíš jako Vaše vyprávění o vlastním životě. Zajímalo by mě kolik Vám je let a vše od Vašeho dětství až po současnost. Jak a kde jste vyrůstal, kdo Vás vychovával, jaké máte vzdělání a pracovní zkušenosti. Zkrátka taková anamnéza Vašeho života. Dostaňte se i k odsouzení a budoucnosti. Jestli všemu rozumíte, tak můžete začít vyprávět. Otázky budou-li nějaké, Vám položím až na samém konci. Nebudu Vám tedy do rozhovoru nijak vstupovat.“

D: „Já tomu rozumím. Je mi 36let a jsem normální obyčejný chlap, který se sem dostal omylem. No ale k tomu se dostaneme asi později. Narodil jsem se do normální rodiny, ani bohatý ani chudý. Měli jsme všechno, co jsme potřebovali. Byl jsem jedináček. Táta s mámou mě vychovávali společně, tak jak asi normálně. Nebyl jsem žádný svatoušek a tak občas nějaká ta facka přilítla, ale zase jsem nebyl žádný sígr. Prostě jsem byl normální kluk jako každý jinej. Chodil jsem na základku, taky bez problémů. V sedmé třídě jsem měl dvojku z chování, ale to bylo kvůli klukovině. Ukradl jsem v samošce žvýkačky a oni mě u toho chytili. Samozřejmě se to dostalo i do školy a ředitel mě potrestal dvojkou. Jinak jsem žádný problémy s nikým neměl. Alkohol si dám občas a drogy neberu. Je tedy pravdou, že si občas dám jointa z marihuany, ale já jí jako drogu nepovažuji. Je to prostě léčivá bylina (smích). Začal jsem s ní na střední škole. Dělal jsem dopravní průmyslovku a tam mi kluci dali. Je to takovej relax a člověk je z toho spíš vytlmenej než aby to s ním něco dělalo. Střední jsem normálně dokončil s maturitou. Po škole jsem nastoupil do práce. Dělal jsem přijímacího technika v jednom autoservisu, to ostatně dělám i dneska, ale už asi v pátém autoservisu. Já nic jiného neumím – auta jsou můj život. Bral jsem docela slušný prachy a bydlel jsem v podnájmu. Chtěl jsem se totiž osamostatnit, což se mi do jisté míry povedlo. Během svého zaměstnání jsem poznal i svou bývalou ženu, se kterou jsem byl 7let a máme spolu dvě děti. Bohužel naše manželství nevydrželo. Vina byla na obou stranách, ale větší asi na mé. Já mám rád holky a vše co k nim patří a tak se mi párkrát stalo, že jsem měl nějakou „kamarádku“. Manželka se to domákla a dala mi nůž na krk. Tak jsem

s tím na chvíli přestal a vše bylo normální, ale ona mě pořád podezřívala, že jí zahybám. Nějak to v ní zůstalo, a tak jsme se nakonec rozešli. No a soud mi napálil deset tisíc alimenty. Jenže to jsem nezvládal platit. Měl jsem podnájem, auto na leasing a deset tisíc k tomu bylo neúnosný. Zpozdil jsem se s placením a ona mě hned dala k soudu. Dostal jsem obecně prospěšný práce, ale když člověk chce mít práci, tak to přitom prostě nezvládne. Takže jsem je neoddělal a soud mi je přeměnil v nepodmíněný trest, který teď vykonávám. Mám jen 129 dní. Takže za chvíli budu venku a doufám, že se sem už nikdy nevrátím. Budu dělat všechno proto. První co udělám je, že zažádám soud o snížení alimentů, protože deset tisíc měsíčně není v mých silách. Tak šest tisíc bych ještě zvládnul. No a vrátím se do práce, mám přislíbeno, že mě vezmou zpět a budu se snažit žít normální život. Taky jsem chvíli před výkonem poznal novou přítelkyni a myslím, že by to mohla být ta pravá. Tak třeba se z toho něco vyklube. Nejsem žádnéj vyvrhel.“

T: „Takhle mi to úplně stačí, děkuju za Váš čas.“

PŘÍLOHA Č. 11

Přepis rozhovoru s dotazovaným vězněm F.F.

V rozhovoru jsem označen jako „**T:**“ (tazatel) a vězeň jako „**D:**“ (dotazovaný)

T: „Dobrý den, jsem velmi rád, že jste souhlasil s provedením rozhovoru, který použiji pro výzkum ve své závěrečné práci na vysoké škole. Byl bych rád, když rozhovor bude spíše Vaším vyprávěním o vlastním životě. Tedy jak a kde jste vyrůstal, co rodina, škola, přátelé. No a celkově co Vás napadne až do současnosti. Včetně i trestné činnosti, za kterou jste odsouzen a můžete pohovořit o budoucnosti. Pakliže je Vám vše jasné, můžete se do toho pustit.“

D: „Dobrý den, rozumím tomu tak, že mám sám povídat?“

T: „Ano, kdybych měl nějaké dotazy, tak Vám je položím až v samotném závěru. Jen začněte kolik je Vám let a potom normálně pokračujte.“

D: „V pořádku. Tak se do toho dáme. Je mi 29let a vyrůstal jsem v rodině bez maminky, která byla Ruska a po porodu mě tu nechala tátovi a utekla kdo ví kam. Nikdy jsem jí neviděl a asi už neuvidím, vlastně ani nevím kde je jí konec. Zůstal jsem s otcem, který to těžce nesl a bral mě jako takovej přítěžek. Je pravdou, že se asi snažil dělat všechno, abych se měl dobře, ale taky hrozně chlastal a byl holkař. Doma se nám střídali „maminky“ o sto šest. No chodil jsem na základku, kterou jsem normálně udělal. Byl jsem normální kluk, takže sem tam přiletěla nějaká důtka, občas snížená známka s chování. Následně mě táta vykopnul z baráku na intr. Dělal jsem učiliště, aby ze mě byl nástrojař. No ten jsem samozřejmě nedodělal, protože mi to přišlo divný a nebavilo mě to. Prostě jsem se na to vykašlal. Nakonec jsem se chytil jedny bandy, co dělala do aut. Víte jak to myslím, prostě jsme je čórovali, já je rozebíral a díly se prodávali. Občas jsem si za ty peníze koupil drogy, občas jídlo, pak jednou káru a to byl největší průser. Párkrát mě chytli, když jsem řídil, asi jsem měl říct, že nemám papíry (hlasitě se směje). Dostal jsem párkrát obecně prospěšné práce, jednou jsem je i oddělal a za jedny jsem šel poprvé sedět, ale bylo to jen 100 dní. Když jsem vylezl, tak jsem samozřejmě zase jezdil, přece když mám auto, tak nebudu jezdit sockou. No a zase mě chytli. Dostal jsem 10 měsíců podmíněně na 3 roky. A potom přišla ta největší chyba v mém životě, kdy jsem samozřejmě zase jel, ale bohužel jsem

si před tím dal pervitin. Jel jsem jako idiot a srazil jsem na přechodu mamku s kočárkem. Bohužel obě zemřely a já utekl od nehody. Vyčuchal mě pes o dva bloky dál v kontejneru. Ale já nechtěl utéct, to byl prostě šok. To chápete néé? Je to hnus co jsem udělal, ale já jsem prostě notorickéj řidič. Mrzí mě, že jsem zabil dva lidi a mrzí mě těch 6 let, co za to strávím v krimu. Je to prostě na prd. Jo a jenom mezi náma, auto už jsem prodal. Asi do něj už nikdy nesednu. Co budu dělat po propuštění? Snad seženu nějakou práci, v rámci výkonu trestu jsem se dostal na vězeňský učiliště a dodělávám si výučák. I když nejsem úplně přesvědčenej o tom, že se chytnu. V tomhle státě budu mít cejch vraha a mukla, takže prostě vycestuju. Hlavně nesmím dostat auto a zase nějakou partu. Oni mě do toho vždycky zatáhnou a já jim na to skočím. To je asi všechno o životě, kterej mi podělali rodiče a rádoby kamarádi.“

T: „Máte nějaké dluhy? Pokud ano, jak se k nim postavíte po propuštění? A když jste věděl, že nemáte oprávnění řídit vozidlo a byl jste za to několikrát potrestán – to Vás to nepoučilo?“

D: „Dlužím asi 700tis. Kč rodině těch holek, ale nevím, jak a z čeho jim to dám. Myslím, že to nebude v mých silách. No a proč jsem se nepoučil? To protože jsem závislák. Prostě jako když si šlehnete drogu, tak taky jí chcete a chcete pořád. No a na řízení auta není nic složitýho, tak mě to prostě baví.“

T: „Díky za rozhovor.“

D: „Nemáte za co. A nevíte, jestli náhodou není volná posilovna dneska?“

ABSTRAKT

RULÍK, J. *Vězni se specifickými poruchami osobnosti*, České Budějovice 2015, Diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta, Vedoucí práce PhDr. Ing. Marie LHOTOVÁ Ph.D.

Klíčová slova: specifické poruchy osobnosti, osobnost, normalita, disociální porucha osobnosti, prevalence, pseudohumanizace, rizika spojená s poruchami osobnosti, přístup k vězňům s poruchami osobnosti

Tato práce pojednává, jak je z jejího názvu patrné o vězních se specifickými poruchami osobnosti a o problematice spojené s jejich výkonem trestu.

V základní kapitole *Současný stav problematiky* jsou popsány jednotlivé poruchy osobnosti, dále jsou zde z psychologického hlediska rozebrány aktuální problémy českého vězeňství a zacházení s vězni se specifickými poruchami osobnosti.

Následně jsem popsal dvě základní výzkumné otázky, metodiku výzkumu a rozebral samotné zjištěné výsledky. V diskusi se věnuji jak rizikům, tak problémům spojeným s vězni s poruchami osobnosti, pseudohumanizaci a zároveň se zabírám přístupem zaměstnanců a Vězeňské služby k těmto vězňům.

ABSTRAKT

RULÍK, J., *Prisoners with specific personality disorders*, České Budějovice, 2015, Diploma thesis, The South Bohemian University in České Budějovice, Faculty of Theology, Supervisor of the thesis PhDr. Ing. Marie LHOTOVÁ Ph.D.

Key words: specific personality disorders, personality, normality, pseudohumanism, risks associated with personality disorders, treatment of prisoners with personality disorders

This diploma thesis is about prisoners with specific personality disorders and issues of their imprisonment.

In the main chapter *Current situation and the issues*, there is described every single personality disorder; current issues of the Czech prison service from the point of psychology and; work with prisoners with specific personality disorders.

Then I write about two basic research questions, research methods; and analyse the results I founded out. In the discussion, I look into the risks as well as issues with prisoners with personality disorders, pseudo-humanism and in the end I try to find out attitude of employees and the Czech prison service working with such prisoners.